

С.В. Мітіна

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО НАПИСАННЯ
КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ**
*для здобувачів закладів вищої освіти
спеціальності «Психологія»*

Київ – 2024

УДК 378.013.2:238+316.6
ББК Ч 481.267
М66

Рекомендовано до друку Радою якості освіти Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського (протокол № 5 від 13.02.2024р).

Рецензенти:

Дробот О.В. – професор, доктор психологічних наук, завідувачка кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки, Таврійського національного університету ім. В.І.Вернадського.

Пузирьов Є.В. – доцент, кандидат педагогічних наук, кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки, Таврійського національного університету ім. В.І.Вернадського.

Мітіна С.В.

Навчально-методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт: для здобувачів закладів вищої освіти спеціальності «Психологія». Київ: Вид-во ТНУ, 2024. 78 с.

У методичних рекомендаціях викладено основні вимоги до написання та оформлення випускних кваліфікаційних робіт здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 053 Психологія. Подано рекомендації щодо змісту кваліфікаційних робіт, нормативних вимог до її оформлення, організації емпіричного дослідження, захисту кваліфікаційних робіт. Надаються поради щодо визначення методологічного апарату дослідження (об'єкт, предмет, мета, основні завдання), послідовність і особливості виконання окремих розділів роботи. Методичні рекомендації доповнено практичними порадами щодо графічного представлення даних емпіричного дослідження, додатками щодо оформлення окремих структурних елементів роботи. Рекомендації містять критерії оцінювання кваліфікаційних робіт.

Методичні рекомендації розраховані на здобувачів закладів вищої освіти зі спеціальності 053 Психологія.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ	7
1.1 Загальні положення	7
1.2 Послідовність виконання кваліфікаційних робіт	9
1.2.1 Вибір та затвердження теми кваліфікаційної роботи	9
1.2.2 Здійснення літературного пошуку з обраної проблеми	12
1.2.3 Узгодження з науковим керівником попереднього плану та змісту роботи	14
1.2.4 Визначення методологічного апарату дослідження	15
1.2.5 Викладення основного тексту роботи, формування висновків та рекомендацій	17
1.2.6 Подання попереднього варіанту роботи науковому керівнику	18
1.2.7 Усунення зауважень та захист роботи	19
РОЗДІЛ II СТРУКТУРА КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ	20
2.1 Вимоги до змісту структурних елементів бакалаврської роботи.....	20
2.2 Загальні вимоги до змісту структурних елементів магістерської роботи	25
2.3 Загальні рекомендації до написання вступу кваліфікаційних робіт	28
2.3 Рекомендації до написання основної частини магістерської роботи	34
РОЗДІЛ III ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ	40
3.1 Загальні вимоги	40
3.2 Вимоги до подання цифрової інформації та формул	41
3.3 Вимоги до оформлення таблиць	43
3.4 Вимоги до оформлення ілюстративного матеріалу	45
3.5 Правила оформлення додатків	47
3.6 Правила цитування	48
3.7 Лінгвістичні вимоги до кваліфікаційних робіт	51

РОЗДІЛ IV ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ	53
4.1 Попереднє обговорення кваліфікаційної роботи	53
4.2 Рецензування та підготовка відгуку	54
4.3 Подання кваліфікаційної роботи до захисту	55
4.4 Захист кваліфікаційної роботи	57
4.5 Оцінювання кваліфікаційної роботи	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	62

ВСТУП

Практична діяльність сучасного фахівця з вищою освітою вимагає умінь самостійно ставити і креативно вирішувати принципово нові завдання, творчо використовувати досягнення науки у практиці та постійно вдосконалювати свою професійну кваліфікацію. Для цього здобувач вищої освіти повинен володіти не лише необхідними фундаментальними і спеціальними знаннями, а й методологією наукових досліджень. Неодмінною умовою виконання цієї вимоги є широке залучення здобувачів вищої освіти до навчально-дослідної діяльності, безпосереднє включення їх до наукового життя кафедри та університету. Досвід свідчить, що розвиток наукових досліджень безпосередньо впливає на якість навчального процесу, оскільки вони змінюють не лише вимоги до рівня знань здобувачів, а й сам процес навчання і його структуру у вищій школі, підвищуючи ступінь підготовленості майбутніх фахівців, їхній творчий практичний кругозір.

Навчально-дослідницька діяльність студентів спеціальності «Психологія» у межах навчального плану є обов'язковою складовою і охоплює усі форми освітнього процесу: написання навчальних рефератів, виконання індивідуальних та самостійних завдань, що містять елементи проблемного пошуку; виконання завдань дослідницького характеру в період виробничої та переддипломної практик; підготовка та захист курсових та кваліфікаційних робіт.

Саме, виконання кваліфікаційних робіт дає можливість виявити рівень підготовки здобувача до самостійного розв'язання професійних завдань у галузі психології. Написання та захист кваліфікаційних робіт допомагає проявити вміння глибоко й всебічно досліджувати поставлені питання, робити обґрунтовані висновки і надавати конкретні пропозиції. Майбутній психолог повинен правильно використовувати теоретичні знання для успішного

розв'язання поставлених завдань, вміти користуватися методичним та науковим інструментарієм.

Методичні рекомендації щодо написання кваліфікаційних (бакалаврської та магістерської) робіт, розроблено відповідно до Закону України «Про вищу освіту», Стандарту вищої освіти зі спеціальністю 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти (від 24.04.2019 р. № 564), відповідно до «Положення про кваліфікаційну роботу здобувачів вищої освіти ТНУ імені В.І. Вернадського» та Освітньо-професійних програм першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія».

РОЗДІЛ І ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

1.1 Загальні положення.

З метою організації навчально-дослідницької роботи здобувачів вищої освіти освітньо-професійною програмою та навчальним планом підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 053 «Психологія» передбачено написання кваліфікаційних робіт (бакалаврської та магістерської).

Основна мета навчально-дослідницької діяльності здобувачів під час написання кваліфікаційних робіт – продемонструвати рівень теоретичних знань, вміння самостійного пошуку та аналізу літературних джерел при вирішенні конкретних дослідницьких завдань, набуття практичних навичок проведення психологічного дослідження, застосування теоретичних знань при розробки практичних рекомендацій, проведенні профілактичних і психокорекційних заходів у межах досліджуваної проблеми.

Кваліфікаційна робота демонструє:

- якість теоретичних і практичних знань згідно з освітньо-професійною програмою та концептуальними напрямками їхнього розвитку;
- рівень методологічної культури дослідницької діяльності;
- ерудицію автора, фундаментальну наукову базу;
- опанування методології наукової творчості;
- глибоке засвоєння, розуміння та відтворення наукової термінології;
- вироблення потреби й прагнення здобувати знання самостійно;
- уміння комплексно аналізувати проблеми дослідження;
- здатність систематизувати і критично оцінювати джерела інформації (думки і підходи різних авторів) з досліджуваної проблеми, формувати власну точку зору на проблему, що розглядається;

- спроможність здійснювати теоретичне узагальнення, творчо застосовувати сучасні методи та методика проведення емпіричного дослідження;
- здатність нестандартно вирішувати завдання, формулювати теоретичні і практичні висновки (рекомендації);
- здатність до розробки та апробації психокорекційної програми.

Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти виконується протягом 5-6 семестрів студентами четвертого курсу навчання. Це самостійне завершене навчально-наукове дослідження здобувача, що синтезує підсумок теоретичної і практичної підготовки в рамках нормативної та варіативної складових освітньо-професійної програми підготовки бакалавра психології.

Кваліфікаційна робота має комплексний характер і пов'язана з використанням набутих здобувачем фахових компетенцій зі спеціальних дисциплін, передбачає проведення практикоорієнтовного дослідження, розробку рекомендацій, системи профілактичних заходів, його результати повинні мати практичну значимість. Виконується студентом з метою її публічного захисту та отримання ступеня вищої освіти «Бакалавр» психології.

Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти виконується магістрантами протягом 2-3 семестрів навчання. Це самостійне завершене навчально-наукове дослідження здобувача, має елементи наукової новизни, а його результати – теоретичну та практичну цінність, що виявляє вищий рівень якості професійної підготовленості здобувача у межах освітньо-професійної програми підготовки магістра за спеціальністю 053 «Психологія».

Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти має комплексний характер і пов'язана з використанням набутих здобувачем фахових компетенцій зі спеціальних дисциплін, передбачає проведення практикоорієнтовного дослідження, розробку і апробацію психокорекційної програми та експериментальну оцінку її ефективності.

Виконується магістрантом з метою її публічного захисту та отримання ступеня вищої освіти «Магістр» психології.

1.2 Послідовність виконання кваліфікаційних робіт.

Послідовність виконання кваліфікаційних робіт носить традиційний характер і включає в себе наступні етапи:

- вибір та затвердження теми;
- підбір літературних джерел;
- складання робочої картотеки літературних джерел (див. додаток Д);
- вивчення та конспектування літературних джерел;
- складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником (див. додаток Е);
- написання змісту кваліфікаційної роботи;
- визначення об'єкта, предмета мети та завдань дослідження;
- викладення тексту роботи згідно з її структурою та змістом;
- формування висновків та рекомендацій;
- подання попереднього варіанту роботи науковому керівникові;
- усунення зауважень, доопрацювання роботи;
- чистове оформлення роботи;
- захист роботи.

1.2.1 Вибір та затвердження теми кваліфікаційної роботи

Кваліфікаційні роботи виконуються здобувачами індивідуально відповідно до тем, які розробляються та затверджуються на засіданні кафедри. Теми кваліфікаційних робіт повинні бути актуальними, відповідати стану та перспективам розвитку науки і спрямовуватися на вирішення практичної проблеми в межах психології. Тематика орієнтованих кваліфікаційних робіт, що подають науково-педагогічні працівники щорічно коригується на засіданні

кафедри з урахуванням набутого досвіду, відповідних змін в законодавстві, побажань фахівців, які беруть участь у рецензуванні робіт і рекомендацій екзаменаційних комісій. Темі кваліфікаційних робіт розглядаються та схвалюються кафедрою перед початком нового навчального року.

Здобувачу вищої освіти надається право вибору теми кваліфікаційної роботи з затвердженого списку, виходячи з власних наукових уподобань та зацікавленості. Виконання кваліфікаційних робіт здійснюється під науковим керівництвом викладача кафедри. Вибір однієї і тієї ж теми кваліфікаційної роботи двома і більше здобувачами не допускається.

Обравши тему кваліфікаційної роботи, здобувач зобов'язаний написати заяву на ім'я директора інституту з проханням закріпити за ним обрану тему та наукового керівника по кафедрі. В окремих випадках (за рішенням засідання кафедри) здобувачу надається право запропонувати свою власну тему з обґрунтуванням актуальності та доцільності її розробки. При цьому, запропонована здобувачом тема кваліфікаційної роботи повинна бути актуальною і відповідати практичному досвіду автора, конкретизувати проблему дослідження, відобразити її предмет. Вибір теми кваліфікаційної роботи обумовлюється суб'єктивними (практичний досвід автора, його наукова та професійна зацікавленість, здібності, власна компетентність) та об'єктивними (актуальність, новизна, перспективність дослідження) чинниками. Якщо запропонована здобувачом тема відповідає спеціальності вона може бути затверджена кафедрою.

Кваліфікаційна магістерська робота може бути логічним продовженням кваліфікаційної бакалаврської роботи. Проте, можна застосовувати не більше 20% матеріалів бакалаврської роботи. У даному випадку можуть бути поставлені додаткові завдання, збільшена кількість діагностичних методик, збільшений контингент досліджуваних (розширені вікові межі досліджуваних або в дослідженнях можуть брати участь люди іншої статі, чи професійної спрямованості), дослідження доповнюється або – формуючим, порівняльним,

розширеним констатувальним експериментом, психокорекційним впливом (апробація психокорекційної програми).

Керівниками кваліфікаційних робіт призначаються найбільш досвідчені науково-педагогічні працівники, професори і доценти кафедри.

Тема кваліфікаційної роботи і науковий керівник обговорюються на засіданні кафедри, що оформлюється відповідним протоколом. Зміна теми кваліфікаційної роботи або наукового керівника повинна бути обговорена на засіданні кафедри. В іншому випадку кваліфікаційна робота до захисту не допускається. *Важливо пам'ятати, що обрана тема кваліфікаційної роботи закріплюється за здобувачом й не може бути змінена ним на власний розсуд. Тому здобувачам слід чітко знати формулювання теми роботи, оскільки навіть незначні зміни у формулюванні роботи вважаються невідповідністю затвердженій темі кваліфікаційної роботи.*

Під час вибору теми важливо пам'ятати, що від неї може залежати ступінь важкості роботи. Тому до вибору теми слід підходити дуже ретельно та виважено. Слід зважати, що обрана тема не повинна бути занадто широкою, оскільки її виконання буде дуже важким. Чим ширшою є тема дослідження, тим більше здобувачеві доведеться попрацювати над роботою. Навіть при сумлінному виконанні не факт, що здобувач зуміє повною мірою розкрити тему. З іншого боку надто вузька та специфічна тема може призвести до того, що здобувач виявиться неспроможний її виконати. Тому варто перед вибором теми проконсультуватися зі своїм науковим керівником, або викладачем кафедри.

Кваліфікаційні роботи реєструються на кафедрі в «Журналах обліку кваліфікаційних робіт». Орієнтовна тематика кваліфікаційних робіт подано в додатку Г. Тематика кваліфікаційних робіт оновлюються на початок кожного навчального року.

1.2.2 Здійснення літературного пошуку з обраної проблеми

Після визначення теми роботи варто розпочати пошук літературних джерел з досліджуваної проблеми. Аналіз літератури передбачає вивчення стану проблеми в сучасній вітчизняній і зарубіжній науці, представленої в посібниках, монографіях, спеціальних періодичних виданнях, нормативно законодавчих документах та інтернет-ресурсах. За відправну точку пошуку є ключові слова. Слід переглянути науково-методичні періодичні видання, наукові журнали в яких можуть бути опубліковані необхідні матеріали.

Перед написанням кваліфікаційної роботи рекомендується скласти *картотеку літератури з досліджуваної теми*. Варто створювати картки, на яких записувати вихідні дані праці та коротку анотацію з тим, щоб в подальшому не втратити вихідні дані книг (див. додаток Д). Подібні картотеки дозволять за необхідності визначити, які з позицій літератури більше, або менше підходять до написання роботи в цілому чи її структурних підрозділів. Картотека організовує і полегшує роботу з літературними джерелами і може містити додаткову інформацію в порівнянні з бібліотечними каталогами. Використання картотеки дозволяє легше скласти бібліографічний список літератури для кваліфікаційної роботи. При вивченні спеціальної літератури рекомендується робити виписки. Над кожною випискою доцільно вказувати проблему, прізвище та ініціали автора, назву книги або статті, видавництво, рік видання, сторінку цитування. Ця інформація допоможе уникнути помилок при оформленні посилань в тексті роботи і бібліографічного списку використаних джерел.

Конспектуючи матеріал, слід постійно пам'ятати тему роботи, щоб виписувати тільки те, що має відношення до теми дослідження. Виписувати цитати треба на одну сторону окремих аркушів паперу стандартного розміру, що допомагає краще орієнтуватися у накопиченому матеріалі, систематизувати його за темами і проблемами. Кожна цитата, приклад, цифровий матеріал мають супроводжуватися точним описом джерела з

позначенням сторінок, на яких опубліковано цей матеріал. Застосування, так званих «розлапкованих» цитат, *коли думки іншого автора видаються за особисті, розглядається як грубе порушення літературної та наукової етики, кваліфікується як плагіат.*

Однак це не означає, що здобувач зовсім не повинен спиратися на праці інших авторів: чим ширше і різноманітніше коло наукової літератури, які він використовував, тим вищою є теоретична та практична цінність його дослідження. Після конспектування матеріалу необхідно перечитати його ще раз, щоб склалося цілісне уявлення про предмет вивчення. Опрацювання історії розвитку окремого психологічного явища (проблеми) найкраще розпочати з праць, де проблема відображається в цілому, а потім перейти до більш спеціалізованих досліджень.

В результаті вивчення наукової літератури *складається бібліографічний список по темі роботи*, визначається система методів, за допомогою яких здійснюється дослідження даної проблеми, формуються і конкретизуються завдання кваліфікаційної роботи, визначається коло питань, що підлягають додатковому вивченню.

Список використаної літератури відображає обсяг використаних літературних джерел і ступінь вивченості досліджуваної теми, є візитною карткою автора роботи, його професійним обличчям, свідчить про рівень оволодіння навичками роботи з науковою літературою. Літературне оформлення кваліфікаційної роботи є важливим елементом її виконання і одним з багатьох факторів, які враховує комісія при оцінюванні під час захисту. Перш за все звертається увага на змістовний аспект викладу матеріалу: логічність і послідовність, повноту і репрезентативність наукових джерел, загальну грамотність, відповідність стандартам і прийнятим правилам, а також на текст роботи і якість сформульованих висновків.

Всього список літератури повинен включати:

- *у кваліфікаційній роботі на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти - не менше 40 джерел;*

- у кваліфікаційній роботі на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти - **не менше 60 джерел.**

У списку використаних джерел в кваліфікаційних роботах вказувати підручники та навчально-методичні посібники, наукові та науково-методичні джерела, інтернет-джерела тільки з офіційних наукових сайтах з посиланням на них. У загальному списку джерел в алфавитному порядку з початку подаються україномовні джерела, потім джерела іншою мовою. Зразок оформлення списку використаних джерел представлений в додатку Ж.

Забороняється цитування в тексті та внесення до бібліографічних списків тих джерел, які опубліковані російською мовою, а також джерел іншими мовами, якщо вони опубліковані на території Росії та Білорусі.

1.2.3 Узгодження з науковим керівником попереднього плану та змісту роботи

Кваліфікаційна робота повинна в чіткій формі з логічною послідовністю розкрити тему, містити теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, методiku дослідження, висновки, практичні рекомендації, профілактичні заходи (у бакалаврській роботі), психокорекційну програму (у магістерській роботі).

Після того, як потрібний матеріал зібрано і систематизовано, складається детальний план кваліфікаційної роботи. Разом з науковим керівником здобувач визначає контрольні точки проведення навчально-наукового дослідження та визначає конкретні дати їх досягнення (*додаток Е*).

Здобувачу варто скласти календарний план роботи, який полегшить виконання кваліфікаційної роботи та дозволить економити час. Також календарний план допоможе уникнути ситуації, коли здобувач, змушений у авральному порядку виконувати роботу і може допустити значну кількість помилок. Здобувач повинен запропонувати власне бачення структури кваліфікаційної роботи: кількість розділів, підрозділів, а також їх робочі назви, а не очікувати, що це зробить за нього науковий керівник. Кваліфікаційна

робота відрізняється від курсової тим, що студент повинен самостійно застосовувати набуті теоретичні знання та практичні навички.

Процес уточнення структури складний і може тривати протягом усієї роботи над дослідженням. Попередній план роботи треба обов'язково узгодити з науковим керівником. У разі виникнення зауважень він змінюється згідно з рекомендаціями наукового керівника. У міру досягнення термінів контрольних точок здобувач представляє матеріали науковому керівнику на перевірку, виправляє і доповнює роботу відповідно до отриманих зауважень та рекомендації, подає виконану роботу для перевірки науковому керівнику.

Календарний план роботи, головні контрольні точки: терміни подання на кафедру попереднього і остаточного варіанту кваліфікаційної роботи, публічного захисту - складаються і затверджуються кафедрою.

На основі плану роботи здобувачем пишеться зміст кваліфікаційної роботи, який обов'язково погоджується з науковим керівником (Додаток В).

1.2.4 Визначення методологічного апарату дослідження.

Після складання попереднього плану роботи та узгодження його з науковим керівником, здобувач приступає до визначення методологічного апарату дослідження, тобто визначення об'єкта та предмета дослідження, формулювання мети та завдань.

Об'єкт дослідження - це певна сукупність властивостей і відносин, яка існує незалежно від дослідника, служить джерелом необхідної для дослідження інформації, своєрідним полем наукового пошуку.

Об'єкт дослідження в психології - це, як правило, психологічний процес або психологічне явище, яке існує незалежно від суб'єкта пізнання і на яке звернено увагу дослідника. Поняття «**предмет дослідження**» конкретніше за своїм змістом: в предметі дослідження фіксується та властивість або відношення в об'єкті, яке в даному випадку підлягає глибокому спеціальному вивченню. Отже, *об'єкт дослідження відображає ту чи іншу сторону*

психологічної реальності, яка буде досліджуватися. Визначаючи об'єкт, слід знайти відповідь на питання: що саме вивчається? *Предмет дослідження повинен бути чітко поєднаний із об'єктом.* Предмет визначає аспект вивчення, дає уявлення про зміст об'єкта дослідження, про те, які нові відносини, властивості, функції об'єкта розкриваються. Іншими словами, об'єктом виступає те, що досліджується, а предметом - те, що в цьому об'єкті має наукове пояснення, тобто здобувач повинен чітко визначити, що саме він буде досліджувати. Слід пам'ятати, що предмет дослідження - це завжди тільки одна з частин об'єкту. В одному і тому ж об'єкті можуть бути виділені різні предмети дослідження залежно від теми і дослідницької мети. Тому в предмет включаються тільки те елементи, які підлягають безпосередньому вивченню в даній роботі. *Наприклад, якщо **об'єктом** дослідження є стресостійкість особистості як психологічний феномен, то **предметом** дослідження можуть бути чинники стресостійкості особистості або методи формування стресостійкості особистості.* Предмет дослідження відображає безпосередньо тему роботи.

Далі визначається мета дослідження, тобто для чого вивчається обрана тема. *Мета дослідження* формулюється виходячи з проблеми, яку слід вирішити в процесі виконання кваліфікаційної роботи. По суті, в меті формулюється загальний задум дослідження, тому вона повинна бути сформульована коротко, лаконічно і точно в смисловому плані. *Наприклад, визначити основні чинники стресостійкості особистості або розробити та апробувати програму формування стресостійкості особистості.*

Відповідно до мети і предмету дослідження визначаються завдання, які повинен виконати здобувач під час виконання роботи. Таких завдань як правило може бути 3-4 в бакалаврській роботі та 4-5 (не більше!) в магістерській роботі. Завдання слід формулювати чітко і лаконічно. Послідовність завдань визначається послідовністю викладу основного змісту наукової роботи. Як правило, кожне завдання формулюється у вигляді доручення: наприклад, «Вивчити...», «Розробити...», «Дослідити...»

«Виявити...», «Встановити...», «Обґрунтувати...». Як правило, перше завдання пов'язане з теоретичним оглядом досліджуваної проблеми, визначенням або уточненням поняття, загальнонаукових та психологічних підстав дослідження, розкриттям структури, сутності досліджуваного психологічного явища; друге завдання пов'язана з описом процедури організації емпіричного дослідження, обґрунтуванням психодіагностичного інструментарію; третє завдання – з проведенням емпіричного дослідження, а також з розробкою практичних рекомендацій; четверте завдання (в межах виконання магістерської роботи) пов'язана з розробкою та апробацією психокорекційної програми.

Чітко визначені завдання дослідження дозволять добре структурувати кваліфікаційну роботу та виконати її на високому рівні.

1.2.5 Викладення основного тексту роботи, формування висновків та рекомендацій.

Готуючись до викладення тексту кваліфікаційної роботи, доцільно ще раз уважно прочитати її назву, яка містить проблему, що повинна бути розкрита. На основі вивчення вітчизняної і зарубіжної літератури, статистичних даних дається теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, розглядаються різні підходи до її вирішення. У роботі повинні бути розкриті основні поняття і сутність досліджуваного психологічного явища або процесу, уточнено формулювання основних понять.

Проаналізований та систематизований матеріал викладається відповідно до змісту у вигляді окремих розділів і підрозділів. До формулювань заголовків (назви) розділів і підрозділів роботи висуваються такі основні вимоги: *стилістичність, чіткість і синтаксична різноманітність у побудові речень*, з переважанням простих, поширених, послідовне та точне відображення внутрішньої логіки змісту роботи. Кожний розділ кваліфікаційної роботи висвітлює самостійне питання, а підрозділ – окрему частину цього питання.

Неприпустимо, щоб назва одного з розділу або підрозділів повністю збігалася з темою кваліфікаційної роботи.

Тема повинна бути розкрита логічно, послідовно, тому починаючи працювати над розділом, слід відмітити його головну ідею, а також тези кожного підрозділу. Тези необхідно підтверджувати фактами, думками різних авторів, результатами емпіричного дослідження, аналізом конкретного практичного досвіду. Потрібно уникати безсистемного викладення фактів без достатнього їх осмислення та узагальнення.

При формулюванні висновків слід звернути увагу на те, щоб думки були пов'язані між собою логічно, увесь текст має бути підпорядкований одній головній ідеї. Один висновок не повинен суперечити іншому, а підкріплювати його. Якщо висновки не будуть пов'язані між собою, текст втратить свою єдність. Достовірність висновків загалом підтверджується вивченням практичного досвіду. Висновки слід подавати вкінці кожного розділу та в кінці всій роботи надаються загальні висновки.

1.2.6 Подання попереднього варіанту роботи науковому керівнику.

Варто своєчасно подати попередній варіант кваліфікаційної роботи науковому керівнику для ознайомлення та формулювання рекомендацій і зауважень, щоб він мав достатньо часу для ознайомлення з нею. Попередній варіант кваліфікаційної роботи слід подавати вже готовим (титульний аркуш, зміст, вступ, основної текст, висновки та список використаних джерел), небажано подавати роботу частинами, адже у такому разі науковий керівник не матиме цілісної картини й не зможе сформулювати зауваження та рекомендації. Найкраще подати за місяць до кінцевого терміну подання кваліфікаційної роботи на кафедру.

Науковий керівник, ознайомившись із текстом роботи, формулює здобувачу свої зауваження, побажання та рекомендації. Здобувач відповідає за їх прийняття і опрацювання.

1.2.7 Усунення зауважень та захист роботи.

Після остаточного узгодження попереднього варіанта роботи з науковим керівником можна оформлювати остаточний варіант. Перед тим, як відкоригувати з чернетки роботу, її слід старанно ще раз перевірити, уточнити назви розділів, підрозділів, таблиць, послідовність розміщення матеріалу, вивірити цифрові дані, обґрунтованість і чіткість формулювань, висновків та рекомендацій. При усуненні недоліків здобувач не повинен бездумно та механічно виконувати рекомендації, а у разі, якщо він не погоджується з науковим керівником дотримуватися своєї позиції, але при цьому вміти чітко аргументувати власну думку.

Після усунення зауважень здобувач здійснює чистове оформлення роботи, подає її на кафедру (робота має бути прошитою). Далі здобувач готується до захисту.

Виконана здобувачем робота перевіряється науковим керівником, який пише відгук. При написанні відгуку враховуються зміст роботи, її актуальність, ступінь самостійності виконання, вміння вирішувати професійні завдання, рівень професійної спроможності здобувача. Одночасно вказуються переваги та недоліки роботи, які відображаються у відгуки наукового керівника на кваліфікаційну роботу.

Захист кваліфікаційної роботи відбувається на відкритому засіданні екзаменаційної комісії. На захисті можуть бути присутніми інші студенти групи та викладачі кафедри. На захисті здобувач повинен коротко викласти зміст роботи, вміти відповісти на запитання членів комісії. Остаточна оцінка роботи виставляється комісією за підсумками захисту і якості виконаної роботи. Оцінка за кваліфікаційну роботу (за національною шкалою та в шкалі ECTS) вноситься в екзаменаційну відомість, залікову книжку студента.

РОЗДІЛ II СТРУКТУРА КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

Незалежно від обраної теми структура кваліфікаційних робіт (бакалаврської та магістерської) мають наступні структурні елементи:

ТИТУЛЬНИЙ АРКУШ (додаток А).

АНОТАЦІЯ українською та англійською мовами (додаток Б).

ЗМІСТ (додаток В).

ВСТУП

ОСНОВНА ЧАСТИНА складається з розділів (2 розділа для бакалаврської та 3 розділа для магістерської роботи) та підрозділів (*розподіл на підрозділи узгоджуються з науковим керівником*), висновків до розділів.

- ВИСНОВКИ

- СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- ДОДАТКИ.

Кожен структурний елемент кваліфікаційної роботи починається з нової сторінки, підрозділи пишуться в рамках даного розділу не починаючи з нової сторінки.

Приклади оформлення титульного аркуша, змісту, анотації і списку використаних джерел наведено в додатках.

Основний обсяг кваліфікаційної (бакалаврської) роботи (без додатків) повинен становити: 50-60 сторінок комп'ютерного набору.

Основний обсяг кваліфікаційної (магістерської) роботи (без додатків) повинен становити: 70-90 сторінок комп'ютерного набору.

В основному обсягу кваліфікаційних робіт не враховуються додатки.

2.1 Загальні вимоги до змісту бакалаврської роботи

Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти включає теоретичний аналіз сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових джерел стосовно обраної проблеми та передбачає проведення

емпіричного дослідження сутності певного психологічного явища або процесу відповідно до обраної теми з подальшою розробкою практичних рекомендацій або профілактичних заходів. Обсяг бакалаврської роботи повинен становити 50-60 сторінок комп'ютерного набору (не враховуючи додатки).

Основними цілями бакалаврської роботи є:

- набуття навичок проведення науково-дослідницької роботи;
- вдосконалення навичок самостійного пошуку літературних джерел при вирішенні конкретних дослідницьких завдань;
- формування вміння аналізу та узагальнення теоретичних поглядів, теорій і концепцій вітчизняних та зарубіжних науковців;
- набуття навичок проведення емпіричного дослідження психологічної дійсності та особистості;
- формування навичок якісного та кількісного аналізу результатів проведеного емпіричного дослідження;
- набуття навичок застосування методів математичної статистики при обробці результатів емпіричного дослідження.

Орієнтовна тематика бакалаврських робіт подано в додатку Г.1. Пропоновані теми уточнюються та узгоджуються науковим керівником.

Титульний аркуш є першим в науковій роботі. Зразок оформлення титульного аркушу кваліфікаційної роботи поданий у додатку А.

На другій сторінці надається кратка **анотація** роботи. Анотація повинна бути написана українською та англійською мовою. В анотації зазначається прізвище та ініціали студента, назва кваліфікаційної роботи, основний зміст та результати дослідження. Ключові слова (слова специфічної термінології за темою, які найчастіше зустрічаються у кваліфікаційній роботі) наводяться у називному відмінку. Кількість ключових слів - 5-7. Зразок написання анотації на кваліфікаційну роботу подано у додатку Б.

На наступній сторінці розміщується **зміст**, який містить назву та номери початкових сторінок усіх структурних частин роботи (див. додаток В.1).

Во вступі дається загальний аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми, обґрунтування актуальності теми, визначаються об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження, методи і методики, вибірка та база проведення емпіричного дослідження, вказується практична значимість, загальна структура роботи, обсяг, кількість використаних джерел.

Обґрунтування актуальності теми дослідження. У вступі обґрунтовують актуальність обраної теми, оцінюють стан досліджуваної проблеми, дають короткий загальний огляд використаних джерел, ступінь висвітлення в науковій літературі основних аспектів теми, вказують вітчизняних і зарубіжних авторів які досліджували дану проблему. Тобто коротко описується стан досліджуваного психологічного явища або процесу за даними літературних джерел.

Після обґрунтування актуальності теми, визначаються об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження. Мета формулюється чітко та лаконічно, виходячи з теми кваліфікаційної роботи (наприклад, мета: *визначити психологічні чинники стресостійкості особистості*»).

Завдання (як правило 3-4 завдання), висунуті в дослідженні, можуть бути вирішені за допомогою як основних, так і спеціальних методів (методи лише перераховуються). До них відносяться: • метод теоретичного аналізу літератури;• метод опитування;• метод спостереження; • метод тестування тощо. Вказуються методики, за допомогою яких можуть бути вирішені поставлені в роботі дослідницькі завдання, відповідно до логіки дослідження і заявленої теми роботи.

Загальний обсяг вступу бакалаврської роботі як правило 5-6 сторінок.

Основна частина бакалаврської роботи складається з двох розділів і підрозділів як логічне завершених блоків змістовної частини роботи. Кількість підрозділів (як правило 2-3 підрозділу у кожному розділі) визначається виходячи зі змісту теми і логіки наукового дослідження та узгоджується з науковим керівником. В кінці кожного підрозділу підводиться короткий підсумок, стисло узагальнюється сутність викладеного (Наприклад: *«Таким*

чинном, основними чинниками віктимної поведінки жінок є деструктивні стосунки в сім'ї, досвід насильства, що призводить до формування низької самооцінки, тривожності та невпевненості».)

Кожний з розділів повинен закінчуватися 2-3 висновками (ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ обсягом одна сторінка). Обов'язковою умовою для кваліфікаційної роботи є логічний зв'язок між розділами і послідовний розвиток теми протягом всієї роботи.

У першому розділі бакалаврської роботи на основі вивчення літературних джерел вітчизняних та зарубіжних вчених дається теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, розглядаються різні підходи до її вирішення. У цьому розділі повинні бути розкриті основні поняття і сутність досліджуваного психологічного явища або процесу, уточнені формулювання, інтерпретація різних підходів психологічних та вікових аспектів досліджуваної проблеми тощо. При написанні кваліфікаційної роботи треба строго відокремлювати свої думки від запозичених або вже відомих в науці. При цьому необхідно робити посилання на використану літературу та інші джерела. Загальний обсяг теоретичного розділу становить 25-30% від усього обсягу кваліфікаційної роботи.

Другий розділ бакалаврської роботи містить опис процедури проведення та аналіз результатів емпіричного дослідження відповідно до теми роботи. В окремих випадках, як виняток, зі згодою наукового керівника емпірична частина може мати описовий характер, тобто порівняння та аналіз існуючих досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців відповідно до теми роботи.

У першому підрозділі другого розділу (2.1) необхідно надати:

- характеристику методам і методикам емпіричного дослідження (автор, призначення методики, опис стимульного матеріалу тощо);
- характеристику бази дослідження (де і коли проводилося або за допомогою яких інтернет ресурсів, якщо дослідження проводилося в онлайн форматі);

- опис вибірки - який контингент обраний для проведення дослідження. Вказуються групи, кількість осіб, які приймали участь у дослідженні, їх вік, стать та інші дані відповідно до мети дослідження. Обсяг вибірки залежить від теми і мети роботи та узгоджується з науковим керівником.

У другому підрозділі другого розділу (2.2) необхідно:

- представити узагальнені результати емпіричного дослідження у таблицях (або графічно);
- провести якісний і кількісний аналіз отриманих результатів з використанням методів математичної статистики;

У третьому підрозділі другого розділу (2.3) необхідно на підставі отриманих результатів емпіричного дослідження надати власні рекомендації та пропозиції щодо вирішення досліджуваної проблеми. Практичні розробки можуть мати вигляд профілактичної програми або рекомендацій щодо роботи психолога з певної категорією клієнтів.

Розділ завершується короткими висновками (одна сторінка) щодо результатів емпіричного дослідження та рекомендації. Висновки до емпіричного розділу кваліфікаційної роботи відображають сутність проведеного дослідження, отримані результати з цифрами та фактами, пояснення практичної цінності отриманого результату.

Заключною частиною роботи є написання загальних висновків (4-5 сторінок). У них автор підводить підсумок дослідження, оцінює ступінь досягнення цілей і завдань, які він ставив перед собою.

Висновки формулюються обґрунтовано, конкретно, логічно, не обтяжуючи додатковою інформацією (не треба вказувати числові результати емпіричного дослідження), формулюються у стверджувальній формі (*розглянуто, визначено, проаналізовано, вирішено, запропоновано*). Один висновок не повинен суперечити іншому, а підкріплювати його. Якщо висновки не пов'язані між собою, текст втрачає свою єдність. Якість зроблених висновків характеризує ерудицію здобувача, його вміння

узагальнювати інформацію. Загальні висновки повинні відповідати завданням дослідження.

Список використаної літератури, включає всі використані в роботі джерела, які подаються в алфавітному порядку (спочатку україномовні джерела, потім джерела іншою мовою. Вимоги до оформлення списку використаних джерел надано в додатку Ж.

Всього список літератури при написанні бакалаврської роботи повинен включати не менше 40 джерел.

Наприкінці роботи надаються **додатки**, в яких можуть бути представлені методики (проте недоцільно давати в додатках великі за обсягом тест-опитувальники), розроблені авторські анкети, первинні результати емпіричного дослідження, стимульний матеріал, тощо.

2.2 Загальні вимоги до змісту магістерської роботи.

Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) ступеня включає теоретичний аналіз сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових джерел стосовно обраної проблеми, проведення емпіричного дослідження, а також передбачає розробку і апробацію психокорекційної програми та експериментальну оцінку її ефективності. Загальний обсяг магістерської роботи становити 70-90 сторінок комп'ютерного набору (додатки не включаються до загального обсягу).

Метою виконання кваліфікаційної магістерської роботи є вирішення професійної проблеми, що ґрунтується на комплексному опануванні теоретичного матеріалу і методів емпіричного дослідження, послідовному викладенні досягнутих результатів та пошуку шляхів практичного застосування теоретичних знань для вирішення конкретних завдань з психології.

При підготовці кваліфікаційної магістерської роботи здобувач повинен поступово вирішити наступні завдання:

- обрати тему дослідження й обґрунтувати її актуальність;
- вивчити наукову літературу з обраної теми, ознайомитися з джерелами інформації (статистичними даними, інтернет-ресурсами тощо);
- сформулювати мету, завдання, визначити об'єкт та предмет дослідження;
- скласти поетапний план виконання кваліфікаційної магістерської роботи (додаток Е);
- сформулювати необхідну інформаційну базу щодо вибраної теми роботи;
- висвітлити наукову полеміку і викласти власну точку зору із дискусійних теоретичних та інших питань;
- провести емпіричне дослідження, здійснити кількісний і якісний аналіз отриманих даних, використовуючи математико-статистичні, психокорекційні методи;
- оформити кваліфікаційну магістерську роботу відповідно до встановлених вимог та надати науковому керівнику на перевірку;
- усунути недоліки, отримати від наукового керівника відгук на роботу;
- подати зброшуровану завершену кваліфікаційну магістерську роботу на кафедру, пройти зовнішнє рецензування роботи;
- подати електронну версію кваліфікаційної магістерської роботи для перевірки на академічну доброчесність (плагіат);
- підготуватися до попереднього захисту кваліфікаційної магістерської роботи на засіданні кафедри;
- підготувати презентаційний та роздатковий матеріал, захистити результати дослідження перед екзаменаційною комісією.

Кваліфікаційна магістерська робота повинна мати чітко визначену структуру: титульний аркуш (додаток А2), анотація, зміст, перелік умовних скорочень (за необхідності), вступ, основна частина (яка включає три розділу), висновки, список використаних джерел, додатки.

Анотація повинна бути написана українською та однією з іноземних мов (переважно – англійською). В анотації зазначається прізвище та ініціали

магістранта, назва кваліфікаційної роботи, основний зміст та результати дослідження. Ключові слова наводяться у називному відмінку. Кількість ключових слів - 5-7. Анотація повинна розміщуватися на окремому аркуші разом з ключовими словами та передувати змісту. *Зразок написання анотації на кваліфікаційну роботу подано у додатку Б.*

ЗМІСТ містить назву та номери початкових сторінок усіх структурних частин роботи. До змісту включають структурні елементи у такому порядку: вступ; перелік умовних скорочень (за необхідності!); послідовно найменування всіх розділів, підрозділів і пунктів (за необхідності); висновки; список використаних джерел; додатки. Обов'язково указуються сторінки, з яких починається кожен структурний елемент (пункт) роботи.

Зміст кваліфікаційної роботи повинен відповідати кільком універсальним вимогам:

- розділи (підрозділи) – приблизно однакові за обсягом (орієнтовно 6-7 сторінок один підрозділ);
- варто охоплювати весь матеріал, що відноситься до теми кваліфікаційної роботи, але нічого зайвого;
- жоден із пунктів змісту не може повторювати назву теми кваліфікаційної роботи;
- назви підрозділів не повинні збігатися з назвами розділів;
- не бажано використання аббревіатур у назві розділів та підрозділів;
- крапки в кінці розділів і підрозділів не ставляться і переноси в них не рекомендуються.

Всі розділи і підрозділи, що є у змісті, мають бути виділені у тексті заголовками і підзаголовками. Необхідно намагатися зробити так, щоб усі визначені розділи та підрозділи являли собою єдину структуровано-логічну систему, в якій кожний наступний пункт розвиває і доповнює попередні. При цьому у кваліфікаційної (магістерської) роботі виокремлюється три розділу, кожен має 2-4 підрозділу (*зразок оформлення змісту кваліфікаційної магістерської роботи подано в додатку В.2*).

Якщо у роботі використовується значна кількість (більше трьох разів) скорочень, аббревіатур, символів, позначень то їх варто виокремити на окремому аркуші який позначається – *Перелік умовних скорочень* із роз'ясненням кожного з них. У ньому зазначаються скорочення, аббревіатура тощо, та їх повне значення. При наявності даного структурного елементу роботи розшифровувати скорочення в основному тексті роботи не потрібно. Якщо в текст роботи вводяться власні скорочення, необхідно дотримуватися правила, за яким перше згадування такої аббревіатури зазначається у круглих дужках після повної назви, далі по тексту - без розшифрування. При використанні певного символу необхідно, щоб одна й та сама величина за текстом була позначена однаково. Перелік умовних скорочень (*при їх наявності в роботі*) подається після змісту із роз'ясненням кожного з них.

2.3 Загальні рекомендації до написання вступу кваліфікаційних робіт

У *вступі кваліфікаційної роботи* розкривається актуальність обраної теми, окреслюється коло питань, яким присвячена дана робота, визначаються мета, об'єкт, предмет та завдання дослідження, наводиться обґрунтування необхідності проведення дослідження, підстави й вихідні дані для розробки теми, стислий теоретичний аналіз проблеми та попереднього досвіду її вивченості. Вступ є однією з найважливіших частин роботи, який у концентрованому вигляді представляє усю роботу. Тому його написання є надзвичайно важливим.

Доцільно щоб вступ складався з наступних структурних частин.

Актуальність теми дослідження – обов'язкова вимога до кваліфікаційної роботи, перший критерій, за яким здійснюється її оцінка.

Актуальність розкривається шляхом аналізу та порівняння з відомими дослідженнями обраної проблеми, визначенням значимості та відповідності теми дослідження сучасним потребам науки та перспективам розвитку

психології, практичним завданням надання психологічної допомоги. Необхідно пояснити чому важливо досліджувати саме цю проблему. Висвітлення актуальності повинно бути стислим. Достатньо в межах *однієї сторінки* коротко викласти: сутність проблеми дослідження; суттєве значення для подальшого розвитку психології; практичну значущість проблеми дослідження. В обґрунтуванні актуальності здобувач повинен, спираючись на аналіз останніх робіт відповідно обраній темі, довести цінність свого дослідження. При цьому необхідно відповісти на питання: «В чому полягає проблемна ситуація?», «Що зробили в обраній галузі науковці?», «Які спільні риси в їх підходах та відмінності?», «В чому полягає подальша розробка проблеми?». Отже, для обґрунтування актуальності від здобувача вимагається глибоке та всестороннє вивчення літературних джерел, пов'язаних з темою роботи.

Загальна постановка проблеми. У цій частині роботи слід зробити загальний огляд досліджуваної проблеми, коротко розповісти про проблематику. Обсяг повинен займати половину друкованого аркушу. Необхідно зауважити на ступінь висвітлення в літературі основних аспектів теми. Визначається коло невирішених в рамках даної проблеми питань. На основі цього виявляється протиріччя, усунення якого може бути здійснено за допомогою дослідження. Проблема, яку здобувач передбачає вирішити в межах своєї роботи, є основним критерієм актуальності наміченого дослідження. *Наприклад, «Дитячо-батьківські стосунки є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців (А.Варги, Ю.Гіппенрейтер, О.Захарова, Е.Ейдемільера, Н.Максимової, О.Сидоренко, Е.Юстицькіса та ін.). Проте формування ефективної системи психологічної підтримки сімей з дітьми потребує емпіричного вивчення індивідуально-психологічних особливостей взаємин підлітків з батьками з метою розробки профілактичних заходів для гармонізації сімейних стосунків».*

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єкт дослідження – це психічний процес або явище, що породжують проблемну ситуацію, яка досліджується.

Предмет дослідження міститься в межах об'єкта. Об'єкт і предмет дослідження співвідносяться як загальне і часткове. Тобто предмет дослідження – це та частина об'єкта, яка безпосередньо вивчається.

Наприклад: *Об'єкт дослідження: дитячо-батьківські відносини. Предмет дослідження: вплив дитячо-батьківських відносин на рівень тривожності дітей дошкільного віку.* В залежності від теми роботи та дослідницьких завдань в межах даного об'єкту може бути інший предмет дослідження.
Наприклад: *Предмет дослідження: методи корекції дитячо-батьківських стосунків або профілактичні заходи щодо гармонізації дитячо-батьківських стосунків.*

Мета дослідження пов'язана з предметом, а також результатом і шляхом його досягнення. Тобто мета - кінцевий результат дослідження передбачає вирішення проблемної ситуації, яка відображає суперечність між типовим станом об'єкта дослідження в реальній практиці та вимогами суспільства до його ефективнішого функціонування. Мета кваліфікаційної роботи повинна відповідати її проблемі та темі. Мета формулюється коротко і точно, висловлюючи те основне, що хоче зробити автор, який результат він має одержати, повинна бути чітко сформульована і зрозуміла здобувачу.

Наприклад. Мета роботи: - визначити взаємозв'язок тривожності дітей дошкільного віку і типів виховання в сім'ї. або розробити та апробувати програму психокорекції дитячо-батьківських стосунків.

Мета може бути деталізована шляхом виділення декількох завдань.

Завдання розкривають зміст предмета та спрямовані на досягнення мети дослідження і можуть включати такі складові:

- 1) вирішення певних теоретичних питань, які входять до загальної проблеми дослідження (наприклад, аналіз сутності психологічного явища, процесів тощо, визначення шляхів подолання (або розвитку) даного явища);
- 2) вивчення практики вирішення даної проблеми, виявлення її типового стану, недоліків і труднощів, порівняння вітчизняного і зарубіжного досвіду;

3) обґрунтування методів і методик, емпіричне дослідження даної проблеми;

4) розробка рекомендацій та профілактичних заходів щодо вирішення цієї проблеми (*в межах виконання бакалаврської роботи*);

5) розробка та апробація психокорекційної програми (*в межах виконання магістерської роботи*);

б) експериментальна перевірка запропонованої системи заходів (психокорекційної програми) щодо вирішення цієї проблеми (*в межах виконання магістерської роботи*).

*Наприклад: Завдання дослідження **бакалаврської роботи** наступні:*

1. Проаналізувати теоретичні підходи вітчизняних і зарубіжних вчених до вивчення проблеми сімейного виховання, охарактеризувати особливості прояву та причини тривожності дітей дошкільного віку.

2. Обґрунтувати методи та методики дослідження типів сімейного виховання та рівня тривожності дітей дошкільного віку;

3. Емпірично визначити взаємозв'язок тривожності дітей дошкільного віку і типів виховання в сім'ї.

4. Розробити комплекс профілактичних заходів спрямований на зниження рівня тривожності дітей дошкільного віку та рекомендації щодо оптимізації дитячо-батьківських відносин.

*Наприклад: Завдання дослідження (**магістерської роботи**):*

1. На основі теоретичного аналізу літературних джерел визначити поняття стресу та стресостійкості, теоретично обґрунтувати технології підвищення стресостійкості особистості.

2. Обґрунтувати психодіагностичний інструментарій для дослідження особливостей стресостійкості особистості;

3. Провести емпіричне дослідження та здійснити аналіз результатів дослідження особливості стресостійкості особистості;

4. Розробити та апробувати тренінгову програму формування стресостійкості особистості.

5. Довести ефективність запропонованої програми тренінгу за допомогою методів математичної статистики.

Слід пам'ятати, що мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження повинні відповідати структурі роботи і затвердженій темі.

Методологічна основа роботи. Зазначаються принципи, теорії, концепції на яких автор роботи ґрунтував власні висновки. Частиною вступу є загальний огляд літератури з теми дослідження, в якій оцінюють стан дослідження наукової проблеми, дають ступінь висвітлення основних аспектів теми, вказують вітчизняних і зарубіжних авторів які досліджували дану проблему. **Наприклад:** *Вивченню сім'ї як соціального інституту і малої групи присвячені роботи А.І. Антонова, М.С. Мацковського, В.М. Медкова, А.Г. Харчева, Е. Г.Ейдемільера та інших. Форми та методи роботи з сім'ями стали предметом дослідження українських науковців: І.Д. Зверєвої, О.В. Безпалько, Н.Ю. Максимової, С.Я. Харченко, А.Й. Капської, Т.В. Семигіної та інших.*

Во вступі вказуються методи і методики, за допомогою яких можуть бути вирішені поставлені в роботі завдання, відповідно до логіки дослідження і заявленої теми роботи. Вибір методів та методик залежить від конкретної теми дослідження та узгоджується з науковим керівником.

Завдання, висунуті в дослідженні, можуть бути вирішені за допомогою як основних, так і спеціальних методів. До них відносяться:

1. Метод теоретичного аналізу літератури (аналіз, синтез, систематизація та узагальнення наукових джерел);

2. Емпіричні методи:

- • метод спостереження;
- • метод анкетування;
- метод тестування (необхідно вказати конкретні методики, їх автора)
- • метод експертної оцінки тощо.

3. Методи обробки результатів дослідження. Для кількісного аналізу та оцінки статистичної значущості результатів емпіричного дослідження необхідно застосування методів математичної статистики (необхідно вказати

який метод чи критерій був застосований: *наприклад*, коефіцієнт кореляції Спірмена, параметричний t-критерія Стьюдента тощо).

Головна вимога до вибору методів і методик – це їх *валідність*, тобто міра адекватності дослідницьких інструментів тим завданням, для вирішення яких вони обрані.

При використанні відомих методик необхідно давати зноски на авторів, при розробці авторських анкет бажано давати їх детальний опис.

Далі наводяться відомості про *базу дослідження* (де проводилося емпіричне дослідження) і *вибірку* (хто приймав участь у дослідженні, вказується кількість осіб, їх вік, стать, за необхідності соціальний статус, освіту тощо).

Головна вимога до вибірки – її *репрезентативність* (представленість) – адекватність характеристик досліджуваних (вік, освіта, стать, соціальний статус тощо) цілі та завданням дослідження. Також, репрезентативна вибірка за своєю структурою максимально відповідає структурі генеральної сукупності. ***Наприклад:*** *Якщо співвідношення чоловіків і жінок серед населення міста складає 48% і 52% , то ці співвідношення необхідно здерегати при формуванні виборці дослідження. Якщо були не врахованні ці пропорції, то результати дослідження можуть мати суттєві помилки і сумніви щодо їх надійності.*

Практичне значення здобутих результатів - подаються відомості про практичне використання, апробацію результатів досліджень (публікації за темою кваліфікаційної роботи, якщо вони були опубліковані) або рекомендації щодо їхнього застосування.

Закінчується вступ описом ***структури роботи***. *Робота складається зі вступу, 2-х (бакалаврська робота) або 3-х розділів (магістерська робота), висновків, списку використаних джерел (вказується кількість літературних джерел), додатків.* Вказується загальний обсяг кваліфікаційної роботи.

Остаточне редагування вступної частини роботи доцільно виконувати на завершальній стадії дослідження, коли досліджувана проблема постає перед

автором у повному обсязі. Наповнення кожної частини кваліфікаційної роботи має бути відповідати темі дослідження. Обсяг текстової структури вступу кваліфікаційної роботи становить приблизно 10 % від загального обсягу роботи (до 5 сторінок у бакалаврській і 6-7 сторінок у магістерській роботі).

2.4 Рекомендації до написання основної частини магістерської роботи

Основна частина ***магістерської роботи*** рубрикується, як правило, ***за трьома*** розділами, кожен із яких поділяється на 2-4 підрозділи (обсягом приблизно 6-7 сторінок). Кількість розділів відповідає логіко-тематичному групуванню завдань за смисловими блоками. Змістовне наповнення кожного розділу кваліфікаційної роботи визначається її темою, яка має бути розкрита з логічними переходами, аргументовано, уникаючи загальних слів, бездоказових тверджень, тавтологій. Кожен підрозділ слід закінчити коротким резюме (*отже, ..., таким чинном...*), а кожен розділ кваліфікаційної роботи повинен закінчуватися короткими висновками що його підсумовують (за обсягом одна сторінка).

У першому розділі кваліфікаційної роботи висвітлюються теоретичні, теоретико-методологічні, соціально-психологічні й психологічні аспекти проблеми (ретроспективний аналіз предмету дослідження, сутність сучасного стану проблеми, прогноз напрямів її вирішення на підставі проаналізованих літературних джерел).

Проводиться теоретичний аналіз проблеми і критична оцінка різних поглядів, конкретний внесок різних науковців, наукових шкіл і напрямів; систематизація та узагальнення фактів тощо. При написанні тексту роботи здобувач може використовувати цитування, чи аналізувати теоретичні моделі інших авторів, але при цьому не допускається механічне запозичення думок інших авторів. При використанні думок інших авторів здобувач повинен обов'язково посилатися на автора цих думок, інакше робота вважатиметься плагіатом і не може бути допущена до захисту. Важливо в тексті роботи

також викладати власні думки та робити самостійні висновки (*на наш погляд....., узагальнюючи вищенаведене можна зробити висновок щодо.....*)

Тези необхідно підтверджувати фактами (зазначаючи їхню достовірність і типовість), думками різних авторів, результатами емпіричних даних. Варто уникати безсистемного викладення фактів без достатнього їхнього осмислення та узагальнення. Обов'язковою умовою об'єктивності викладення матеріалу є посилання на автора: ким висловлена та чи інша думка, кому конкретно належить те чи інше положення.

Особливу увагу варто звернути на забезпечення якості змістовності викладу матеріалу: логічність і послідовність, повноту і репрезентативність, широту використання нормативних і наукових джерел, загальну грамотність, відповідність стандартам і прийнятим правилам.

У другому розділі кваліфікаційної роботи дається опис етапів проведення емпіричного дослідження, обґрунтування методів і методик та вибірки дослідження. Як правило, аналіз результатів емпіричного дослідження наводиться також у другому розділі. Проте, враховуючи тему роботи і загальний обсяг отриманих емпіричних даних, аналіз результатів емпіричного дослідження, в окремих випадках, доцільне надати у третьому розділі роботи. При цьому, необхідно дотримуватися загальних вимог, щоб розділи за обсягом були приблизно однакові.

Організація емпіричного дослідження будується на основі послідовного вирішення наступних завдань:

- визначення бази дослідження та вибірки;
- визначення етапів та термінів проведення дослідження;
- визначення та обґрунтування методів та методик дослідження;

У першому підрозділі другого розділу (2.1) необхідно надати:

- характеристику методам і методикам емпіричного дослідження (вказати автора, призначення методики, опис шкал, стимульного матеріалу тощо);

- при використанні відомих методик необхідно давати зноски на авторів, при розробці авторських анкет бажано давати їх детальний опис;
- в кінці опису методик надається інформація про математичні методи статистики, що використовувались при обробці емпіричних даних;
 - характеристику експериментальної бази (де і коли проводилося дослідження), а також вибірки (вказується група, кількість осіб, які приймали участь у дослідженні).

При характеристиці вибірки треба вказати вік, розподіл досліджуваних за статтю, за необхідності – соціальний статус, освіту, професійну зайнятість тощо. Навести дані про особливості досліджуваних, що зумовили їх відбір для проведення дослідження (наприклад, спеціалізація, соціальний статус тощо). Обсяг вибірки залежить від теми та мети кваліфікаційної роботи, узгоджується з науковим керівником.

Головна вимога до вибірки – її репрезентативність – адекватність характеристик досліджуваних (вік, освіта, стать тощо) дослідницьким завданням.

У другому підрозділі другого розділу (2.2), як правило подається аналіз та інтерпретація результатів проведеного констатувального етапу дослідження.

Систематизований цифровий матеріал подається у формі статистичних таблиць, ілюстративно у вигляді графіків, діаграм які спрощують порівняння та аналіз даних.

У тексті роботи доцільно надавати в таблицях або графічно узагальнені результати емпіричного дослідження. Первинні результати по всій вибірці, які мають великий обсяг, малюнки досліджуваних, краще надавати у додатку.

Висновки до другого розділу кваліфікаційної роботи становлять коротку суть організації емпіричного дослідження, отримані результати з цифрами та фактами.

У третьому розділі кваліфікаційної (магістерської) роботи описується психокорекційна програма (чи програма тренінгу формування досліджуваного

в межах роботи психічного процесу) та надається експериментальна оцінка її ефективності з використанням методів математичної статистики.

Наприклад. *Тема магістерської роботи: «Формування стресостійкості особистості до надзвичайних ситуацій»*

В даному випадку у третьому розділі доцільно визначити наступні підрозділи.

3.1. Розробка та апробація тренінгової програми формування стресостійкості особистості

3.2. Оцінка ефективності тренінгової програми формування стресостійкості особистості

У першому підрозділі третього розділу (3.1) необхідно описати психокорекційну програму (чи програму тренінгу), визначити мету, кількість і тривалість занять, учасників, на підставі яких психокорекційних підходів розроблена ця програма, які методи та вправи використовувалися. Можна програму подати у вигляді таблиці, вказати дати проведення занять, мету, вправи тощо.

У другому підрозділі третього розділу (3.2) подається аналіз і оцінка ефективності психокорекційної програми (формуючого експерименту). Наочно в таблицях і графічно відображаються результати діагностики досліджуємого психічного процесу (чи стану) до і після проведення психокорекційної роботи. Достовірність отриманих відмінностей необхідно підтвердити методами математичної статистики.

Вибір статистичного критерію залежить від теми і мети роботи, обсягу вибірки, одиниць вимірювання. Найчастіше, для порівняння показників одних і тих самих осіб до і після формуючого експерименту (оцінки ефективності психокорекційної програми) використовується t-критерій Стьюдента для залежних (зв'язаних) вибірок (якщо здійснюється порівняння середніх величин) або ϕ -критерій Фішера (кутове перетворення) якщо здійснюється порівняння частоти прояву досліджуваного явища (якості) до і після формуючого експерименту.

В окремих випадках, якщо проведення формуючого експерименту неможливо за певних причин, проводиться порівняльний аналіз емпіричних даних. У даному випадку, доцільне в першому підрозділі третього розділу надати порівняльний аналіз результатів емпіричного дослідження психічного процесу (стану) за певною ознакою (за віком, статтю тощо), а у другому підрозділі третього розділу дати програму корекції (чи формування) досліджуемого психічного процесу (стану).

Результатами третього розділу узальнюються у висновках до розділу.

Завершальна частина кваліфікаційної роботи містить підсумки дослідження щодо вирішення досліджуваної проблеми. **Висновки** формулюються обґрунтовано, конкретно, логічно, не обтяжуючи додатковою інформацією, у стверджувальній формі (*одержано, проаналізовано, вирішено*). Один висновок не повинен суперечити іншому, а підкріплювати його. Висновки повинні відповідати поставленим в роботі завданням та визначати найбільш важливі наукові та практичні результати дослідження.

У висновках треба зазначити не тільки позитивне, що вдалося виявити в результаті дослідження, а й недоліки та проблеми, а також конкретні рекомендації щодо їхнього усунення. Основна вимога - не повторювати зміст вступу та основної частини роботи. Загальними вимогами до висновку є: чіткість і логічність викладу, аргументованість основних положень, точність формулювань, конкретність викладу результатів роботи.

Пропозиції та рекомендації щодо практичного використання висновків у вирішенні конкретного завдання в певних умовах повинні бути перспективними, враховувати не тільки існуючі умови, а й зміни, що повинні статися найближчим часом. У роботі треба подати відомості про можливості наукового використання отриманих результатів під час подальших досліджень, або порекомендувати практичну сферу, де можна застосувати результати роботи, якщо це можливо. Наприклад: *практичне значення одержаних результатів полягає в поглибленому вивченні ефективності методів надання психологічної допомоги в надзвичайних ситуаціях;*

теоретичні засади можуть бути використані для підготовки відповідних спецкурсів і семінарів у навчальних закладах. Розроблена тренінгова програма формування стресостійкості може бути корисна для практикуючих психологів, фахівців, які працюють в кризових центрах, волонтерських організацій.

Список використаних джерел подається відповідно до вимог Державного стандарту за абеткою спочаку вітчизняні джерела, потім іноземні (мовою оригіналу) та інтернет-ресурси. Допускається список за частотою згадування в роботі.

Список використаних джерел свідчить про обсяг здійсненої автором роботи, рівень вивчення стану досліджуваної проблеми і навичок роботи з науковою літературою. Більшість використаних джерел мають бути новітніми. Використання іноземних джерел є особливо важливим під час написання кваліфікаційної роботи (підвищує рейтинг роботи).

Список літератури при написанні магістерської роботи повинен включати не менше 60 джерел. Зразок оформлення списку використаних джерел подано в додатку Ж.

Додатки - різний за змістом допоміжний матеріал, який має додаткове, довідкове значення. До додатків кваліфікаційної роботи належать: статистичні дані, первинні результати емпіричного дослідження, власно розроблені анкети, велики за обсягом програми тренінгів, опис конкретних методик, результати математико статистичної обробки результатів, ілюстрації допоміжного характеру тощо.

РОЗДІЛ III ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

3.1 Загальні вимоги.

Оформлення роботи є важливим елементом її виконання, а також фактором, який враховується при її оцінюванні під час рецензування та захисту. Кваліфікаційна робота пишеться:

- мовою навчання (українською);
- друкується машинописним способом на одній сторінці аркушу білого паперу формату А4 (210x297 мм), з використанням шрифту Times New Roman розміром 14 пунктів (1,8 мм) з полуторним міжрядковим інтервалом, до 30 рядків на аркуші, абзацний відступ 1,25 см;
- *поля*: ліве - 30 мм, верхнє, нижнє - 20 мм; праве - 10 мм;
- *обсяги* робіт (без «СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ» і «ДОДАТКІВ»):
 - кваліфікаційна робота *на здобуття першого (бакалаврського)* рівня вищої освіти: **50-60** друкованих сторінок;
 - кваліфікаційна робота *на здобуття другого (магістерського)* рівня вищої освіти: **70-90** друкованих сторінок;
 - *заголовки* окремих структурних частин роботи «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛИ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами по центру тексту; крапка в кінці назви розділу не ставиться;
 - *заголовки підрозділів* друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу, у кінці заголовку ставиться крапка; відстань між заголовками (крім заголовків пунктів) та текстом має становити три інтервали (один пропуск);

- *нумерація* сторінок ведеться арабськими цифрами у верхньому правому куту (першою сторінкою є титульний аркуш, на ньому номер не ставиться, але рахується);

- у нумерації розділу номер ставиться римськими цифрами після слова «РОЗДІЛ I», нумерація підрозділів ставиться арабськими цифрами (1.2), при нумеруванні підрозділів крапка не ставиться;

- підрозділи повинні мати порядкову нумерацію у межах кожного розділу; номер підрозділу складають із номера розділу та порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою, наприклад: 1.3 (третій підрозділ першого розділу);

- якщо підрозділ має пункти, вони повинні мати порядкову нумерацію у межах кожного підрозділу; номер пункту складають із номера розділу, порядкового номера підрозділу та порядкового номера пункту, відокремлених крапкою, після номера пункту крапку не ставлять, наприклад: 1.1.2 (другий пункт першого підрозділу першого розділу);

- *посилання* оформлюються у квадратних дужках по тексту, де зазначається номер джерела у «СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ» та сторінка, або кілька сторінок. Наприклад, [5, с.127], тобто дана цитата взята зі 127 сторінки джерела, яких знаходиться під номером 5 у списку використаних джерел;

- *ініціали*, як правило, ставляться перед прізвищем автора, який згадується в тексті. Наприклад, *О.М. Леонтєв, Г.О. Бал, С.Д. Максименко*.

3.2 Вимоги до подання цифрової інформації та формул

При поданні в роботі цифрового матеріалу необхідно дотримуватися загальноприйнятих правил.

1. Числові значення величин з одиницями вимірювання записуються арабськими цифрами, а *без одиниць вимірювання від 1 до 9 - словами*. Коли наводиться діапазон значень, виражених в однакових одиницях вимірювання,

то одиниця вимірювання вказується після останнього числового значення, *наприклад*: від 5 до 15 років. У більших числах нулі треба замінювати скороченнями, *наприклад*, 5 тис., 3 млн, 2 млрд (пишуться без крапки).

2. Прості та складні порядкові числівники пишуться словами (*другий, двадцять п'ятий, триста шостий*). Числівники, що входять до складних слів, пишуться цифрами (*10-відсоткова вибірка*). Порядкові числівники, позначені арабськими цифрами, мають відмінкові закінчення (*90-і роки*). При переліку порядкових числівників відмінкове закінчення ставиться один раз (*товари I та 2-го татунку*).

Без відмінкових закінчень записуються порядкові числівники, позначені арабськими цифрами, якщо вони стоять після іменника, якого стосуються (*у розділі 2, на рис. 5.1*). Без відмінкових закінчень записуються порядкові числівники римськими цифрами для позначення століть, кварталів року, томів видань (*XXI століття, II квартал*).

Формула вводиться в речення як його повноправний член, тому в кінці формули і в тексті перед нею розділові знаки ставлять відповідно до правил пунктуації. Формули розміщують окремими рядками посередині аркуша. Формули, на які є посилання далі по тексті, нумеруються.

Експлікація формули (пояснення символів) розміщується безпосередньо під формулою, від якої відокремлюється комою. Кожен символ подається з нового рядка у тій послідовності, в якій він введений у формулі. Перший рядок розшифрування починається зі слова «де» без двокрапки. Між символом і розшифруванням ставиться тире, після розшифрування перед наступним символом - крапка з комою. Переносити формулу на наступний рядок можна лише на знаках операцій, повторюючи їх у наступному рядку.

Формули нумерують в межах глави арабськими цифрами. *Наприклад*, (3.1) (перша формула третього розділу), посилання на номер формули вказується в дужках, *наприклад*: «У формулі (3.1) ...». Значення прийнятих у формулі символів і коефіцієнтів наводяться безпосередньо під формулою в тій

послідовності, в якій вони наведені у формулі. Кожне з них починається з нового рядка, перший рядок починається зі слова «де». *наприклад:*

$$\tau = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_0}{S_x} \cdot \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_0}{n \cdot (n - 1)}}, \quad (3.1)$$

де: x_1 - середнє по X об'єктів зі значенням одиниця по Y ;

x_0 - середнє по X об'єктів зі значенням нуль по Y ;

S_x - стандартне відхилення всіх значень по X ;

n_1 - число об'єктів з одиницею по Y ;

n_0 - число об'єктів з нулем по Y ;

n - загальне число об'єктів.

3.3 Вимоги до оформлення таблиць

Цифровий матеріал, як правило, оформлюють у вигляді таблиці, яку слід розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці. Таблицю розташовують таким чином, щоб було зручно її читати не повертаючи роботу. З нового рядка по правому краю пишуть слово «Таблиця» з великої літери, після чого вказують порядковий номер. Таблиці нумерують арабськими цифрами порядковою нумерацією у межах розділу (за винятком таблиць, наведених у додатках). Номер таблиці складають з номера розділу та порядкового номера таблиці, відокремлених крапкою, наприклад: «Таблиця 1.2» — друга таблиця першого розділу. Якщо у роботі одна таблиця, її нумерують згідно з вимогами.

Таблиця повинна мати заголовок, який друкують малими літерами (крім першої великої) по центру сторінки над таблицею. Назва має бути стислою та відбивати зміст таблиці, заголовки рядків і граф мають бути чіткими, лаконічними, без скорочень; у назві таблиці треба уникати слів «значення, величина, розрахунок».

Таблицю з великою кількістю рядків необхідно переносити на наступну сторінку (тоді над наступною частиною таблиці пишуть «Продовження таблиці...»). При поділі таблиці на частини допускається заголовки її стовпців або заголовки рядків замінити відповідно номерами граф чи рядків, нумеруючи їх арабськими цифрами у першій частині таблиці. Слово «Таблиця 1.2» та її назву вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть: «Продовження таблиці 1.2» із зазначенням номера таблиці.

Заголовки граф таблиці починають з великої літери, а підзаголовки — з малої, якщо вони складають одне речення з заголовком. Підзаголовки, що мають самостійне значення, пишуть з великої літери. У кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Заголовки і підзаголовки граф вказують в однині. Слово, що повторюється в якійсь графі, можна замінити лапками, два та більше слів при першому повторенні замінюють словом «Те ж», а далі — лапками. Якщо цифрові або інші дані в якому-небудь рядку таблиці не подають, то у ньому ставлять прочерк (--). На всі таблиці повинні бути посилання у тексті роботи. Якщо потрібна додаткова інформація, певні уточнення цифрових даних, до таблиці додається примітка.

Всі таблиці обов'язково повинні мати назву, яка розташована по центру зверху над таблицею. Назва таблиці відображає її зміст, і має порядкову нумерацію. Номер таблиці вказується *над її назвою зверху з правого краю та виділяється курсивом* (див. Таблицю 3.1)

Таблиця 3.1.

Характеристика інтегральних показників емпатії

№	Показники емпатії	Частота прояву (у %)		
		Високий	Середній	Низький
1.	Раціональний канал емпатії	13	29	58
2.	Емоційний канал емпатії	20	30	50
3.	Інтуїтивний канал емпатії	18	40	32

Якщо в роботі наводиться таблиця з будь-якого літературного джерела, треба обов'язково робити посилання на першоджерело. У тексті, де це доречно за змістом, робляться посилання на таблицю (наприклад: «Дані ... наведені в таблиці 3.2»).

У разі, якщо таблиця велика та для неї потрібно багато місця, то після посилання на таблицю повинен слідувати текст до кінця сторінки, а таблицю розміщують на наступній сторінці. У великих таблицях з великою кількістю рядків доцільно використання шрифту розміром 12 пунктів з одинарним міжрядковим інтервалом. Дуже великі таблиці за обсягом більш одної сторінки *доцільно розташовувати у додатках*. У таблиці не слід включати цифровий матеріал, який з достатньою стислістю може бути викладено в самому тексті. Коментар до таблиць не повинен їх дублювати. У тексті слід давати лише аналіз і пояснення таблиці.

Узагальнення за даними таблиці пишуть у такий спосіб: *за даними таблиці; за результатами аналізу даних таблиці...* тощо. Іноді таблиця є безпосереднім продовженням викладеного матеріалу і граматично пов'язана з відповідною фразою тексту. Тоді використовують спрощені таблиці-висновки без заголовка. Узагальнені числові дані, які наводяться в таблицях, діаграмах, графіках, схемах, треба зазначити точно та аргументовано, з посиланням на відповідні джерела чи власні обчислення.

3.4 Вимоги до оформлення ілюстративного матеріалу

Досить поширеною формою ілюстрування результатів дослідження є *графічні зображення*. Їх використовують як для наочного відображення результатів дослідження, так і аналізу досліджуваних психічних явищ або процесів, узагальнення даних і виявлення закономірностей. За допомогою графіків аналізується структура, взаємозв'язки і динаміка психічних явищ (чи процесів), здійснюється їхній порівняльний аналіз. Відповідно до мети дослідження і наявного статистичного матеріалу:

- обирається тип графічного образу (діаграма, гистограма, графіки схеми тощо);
- визначається система координат;
- задаються масштабні орієнтири (масштаб і масштабні шкали).

Схема – це зображення якогось психічного явища чи процесу в загальних рисах. Використовується для наочної репрезентації, що демонструє складові певної системи та зв'язки між ними.

Ілюстрації (блок-схеми, схеми, графіки, діаграми, фотознімки, рисунки) разом з їх назвами слід розміщувати у роботі безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. На всі ілюстрації мають бути посилання у роботі. Ілюстрації, розміщені на окремих сторінках роботи, включають до загальної нумерації сторінок роботи. Рисунок або схему, розміри яких більше формату А4, розміщують у додатках у тому порядку, в якому вони згадуються у тексті роботи.

Весь графічний матеріал (схеми, діаграми, графіки, рисунки тощо) позначаються єдиним найменуванням "Рисунок". Ілюстрації нумерують арабськими цифрами, (без знака №) порядковою нумерацією у межах розділу, за винятком ілюстрацій, наведених у додатках. Ілюстрації позначаються скороченим словом «Рис.» та номером, що повинен складатися з номеру розділу та порядкового номеру у даному розділі, відокремлених крапкою. Наприклад: «Рис.3.1 ...» — перший рисунок третього розділу. Всі рисунки, графіки та діаграми повинні бути виконані тільки в чорно-білому зображенні.

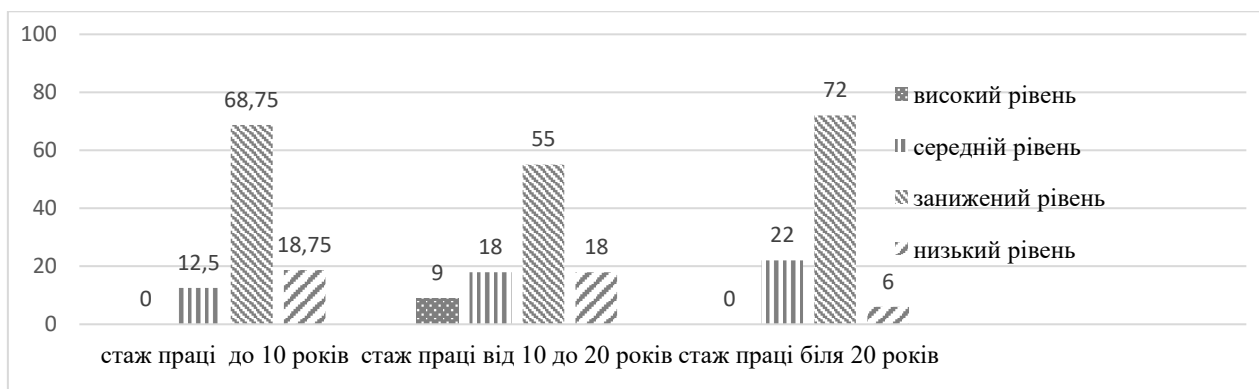

Рис. 3.1 Найвний рівень емпатії лікарів у залежності від стажу роботи (%)

У роботі надається загальна порядкова нумерація всього ілюстрованого матеріалу незалежно від його характеру в межах розділу. Назву ілюстративному матеріалу пишуть стандартним шрифтом з великої літери без крапки в кінці. *Назва розташовується під рисунком по центру сторінки* (див. Рис. 3.2).

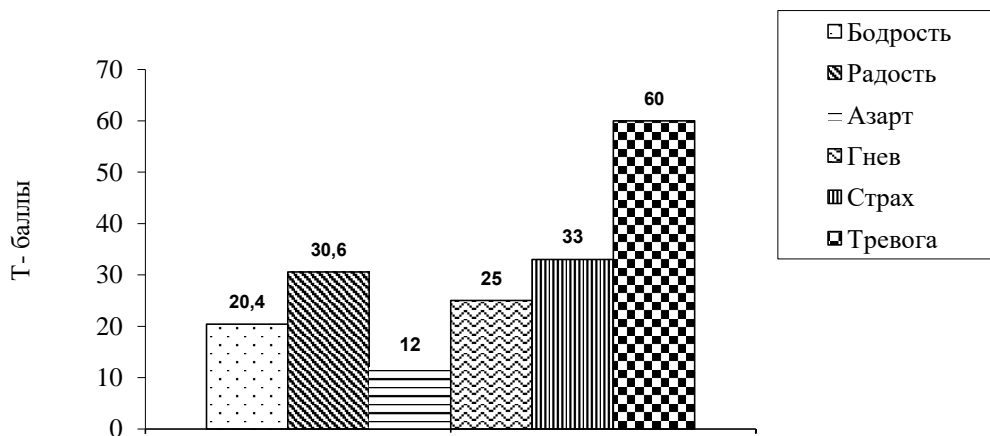

Рис. 3.2 Розподіл суб'єктивних оцінок інтенсивності почуттів у студентів

Посилаючись на ілюстрації, переказувати їхній зміст не потрібно. Словесний коментар необхідний лише тоді, коли виникла потреба на найбільш значимі частини ілюстрації, які будуть використані для теоретичних викладок або обґрунтування висновків.

3.5 Правила оформлення додатків

Додатки виступають продовженням роботи як окрема її складова. Додатки виносяться після списку використаних джерел з нової сторінки. Зверху ставиться заголовок ДОДАТКИ. Розташовують додатки в порядку появи посилань на них у тексті роботи та мають спільну з рештою роботи наскрізну нумерацію сторінок. Кожний додаток повинен починатися з нової сторінки і мати свій заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично відносно тексту сторінки. Над заголовком з правої сторони малими літерами з першої великої повинно бути надруковане слово

«Додаток» і велика літера, що позначає додаток. Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки (за винятком літер Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ї), наприклад: «Додаток А», «Додаток Б».

Текст додатка, за необхідності, можна розділити на підрозділи, пункти та підпункти, які слід нумерувати арабськими цифрами у межах кожного додатку. У цьому разі перед кожним номером ставлять позначення додатку (літеру) і крапку, наприклад: «А.2» (другий розділ додатку А), «Г.3.1» (підрозділ 3.1 додатку Г).

Ілюстрації, таблиці, формули та рівняння, розміщені у тексті додатку, слід нумерувати арабськими цифрами у межах кожного додатка, наприклад: «Рис.Г.2» — другий рисунок додатку Г; «Таблиця А.2» — друга таблиця додатку А, «формула (А.1)» — перша формула додатку А. У посиланнях на ілюстрації, таблиці, формули, рівняння додатку у тексті роботи рекомендується писати: на рис. А.2 ..., у таблиці А.1.

3.6 Правила цитування

При написанні кваліфікаційної роботи треба чітко відокремлювати свої думки від запозичених або вже відомих в науці. При цьому необхідно робити посилання на використану літературу та інші джерела. Текст роботи може включати:

- пряме цитування - посилання, відзначені лапками та номером посилання на джерело з точними вихідними даними;
- непряме цитування - посилання, переказані власними словами автора роботи (без лапок), але проіндексовані також, з точною вказівкою джерела.

Внутрішньотекстова цитата (пряме цитування) – буквально відтворені фрагменти тексту розміром у 1-3 рядка у суцільному викладі для підтвердження власного погляду або полеміки з цитованим автором; для ідентифікації поглядів при зіставленні різних точок зору.

Загальні техніко-орфографічні правила оформлення внутрішньо-текстових цитат:

- текст цитати береться в лапки і наводиться за першоджерелом;
- якщо цитата повністю відтворює текст, її починають з великої літери в усіх випадках, крім одного, коли цитата є частиною речення автора.

Наприклад: Ми погоджуємося з думкою С.Д.Максименко, який пише «Людина народжується на світ з генетично закладеними в неї потенційними можливостями стати саме людиною» [15, С. 143].

Блокова цитата – цитата, що складається більше, ніж з 3-х рядків тексту. Подається в тексті з нового рядка з абзацним відступом для всієї цитати через подвійний міжрядковий інтервал, не береться в лапки. Після тексту цитати ставиться крапка і вказується вихідне джерело в дужках.

Наприклад:

Стресостійкість – це інтегративна властивість особистості, що характеризується такою взаємодією емоційних, вольових, інтелектуальних і мотиваційних компонентів психічної діяльності індивідуума, що забезпечує оптимальне успішне досягнення мети діяльності в складній емотивній обстановці. (П. Б. Зільберман, 2017, с. 225)

Кожна цитата повинна мати посилання на джерело, бібліографічний опис якого подається відповідно до вимог діючого стандарту. Застосування парафразів, коли думки іншого автора видаються за особисті, розглядається як грубе порушення літературної та наукової етики, кваліфікується як плагіат. У посиланні вказується номер джерела і номер сторінки, на якій надрукована цитата, беруться у квадратні дужки [5, С. 122]. Коли першоджерело недоступне, можна скористатися цитатою, наведеною в іншому виданні, зробивши бібліографічне посилання словами «*Цит. за...*».

Пряме цитування повинно бути повним, але допускається пропуск слів, речень, без перекручення авторського тексту, при цьому випущений текст

замінюється трьома крапками. Розділовий знак, який стояв перед пропущеним знаком, не зберігається. **Наприклад:** Існування комплексів К. Юнг відкрив у 1903 році використовуючи тест вільних асоціацій, на його думку: «Комплекси - це автономні групи асоціацій, які можуть самостійно пересуватися, жити власним життям незалежно від наших намірів ... наше особисте несвідоме складається з невизначеної кількості комплексів або фрагментарних особистостей» [21, С. 142].

Кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело, яке подається у квадратних дужках. Посилання на літературне джерело в роботі супроводжується порядковим номером, під яким воно включене в список використаних джерел. Посилання на цитату дається в квадратних дужках, де перша цифра показує порядковий номер джерела, а друга цифра позначає номер сторінки, з якої взята цитата. **Наприклад,** Б. Г. Ананьєв пише: "*Особистість є об'єктом і суб'єктом історичного процесу, об'єктом і суб'єктом суспільних відносин, суб'єктом і об'єктом спілкування, нарешті, що дуже важливо, суб'єктом суспільної поведінки - носієм моральної поведінки*" [4, с.52].

Окрім прямого цитування, часто застосовують переказ тексту першоджерела своїми словами. Форми словесних запозичень різні, проте академічний мовний етикет виробив низку сталих речових штамів:

Питання про ... докладно викладено в роботі... [посилання на джерело].

Визначається за методикою, розробленою ... [посилання на джерело].

Як стверджує ... чий рекомендації наводяться... [посилання на джерело].

На думку..... [посилання на джерело].

Цифрові дані взяті з ... [посилання на джерело].

При непрямому цитуванні (переказі) слід бути максимально точним у викладанні думок автора і давати відповідні посилання на джерело. Посилання у тексті роботи на джерело слід зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним квадратними дужками. **Наприклад:** У роботах ряду вчених висвітлюються результати теоретичних та експериментальних досліджень з проблеми емоційного вигорання фахівців соціономічних

професій [8; 11; 14]. У цьому випадку необхідно просто перерахувати джерела згідно нумерації списку використаних джерел.

3.7 Лінгвістичні вимоги до кваліфікаційної роботи

Підвищення інформаційності тексту роботи здійснюється лексичними, морфологічними та синтаксичними способами. Синтаксис наукової мови характеризується логічною послідовністю - окремі речення є частиною складного синтаксичного цілого, усі компоненти (прості й складні), як правило, тісно взаємопов'язані, кожен наступний впливає з попереднього, або є наступним ланцюжком у міркуванні. Тому для наукового тексту, що висвітлює складну аргументацію і виявляє причинно-наслідкові відношення, характерні складні речення різних видів з чіткими синтаксичними зв'язками. У науковому тексті частіше трапляються складнопідрядні, а не складносурядні речення. Це пояснюється тим, що складнопідрядні конструкції виражають причинні, тимчасові, умовні, наслідкові і подібні відношення, а також тим, що окремі частини у цих реченнях тісніше пов'язані між собою, ніж у складносурядних. Безособові речення у наукових текстах використовують для опису фактів, явищ і процесів. Номінативні речення застосовуються у назвах розділів, підрозділів, підписах до рисунків, ілюстрацій, схем.

Культуру наукової мови визначає лаконічність. Вона демонструє вміння уникати непотрібних повторів, зайвої деталізації. Тому слова і словосполучення, які не несуть смислового навантаження, повинні виключатися з тексту роботи. До смислової надмірності належить і вживання без потреби іноземних слів, відповідники яких є у рідній мові, що ускладнює висловлювання. Різновидом багатослів'я є також тавтологія (повторення того ж самого іншими словами).

Для наукового тексту характерні смислова завершеність, цілісність і зв'язність думок, наявність спеціальної термінології. Рекомендуються прийоми, що дають змогу досягти максимальної лаконічності викладу змісту роботи. Виклад змісту здійснюється за допомогою функціонально-лексичних

засобів зв'язку, що вказують на послідовність розвитку думки (*спочатку, перш за все, потім, по-перше, по-друге, отже*), суперечливі відношення (*однак, позаяк*), причинно-наслідкові відношення (*тому..., внаслідок цього..., до того ж...*), перехід від однієї думки до іншої (*звернемось до..., необхідно зупинитися на..., потрібно розглянути...*), підсумовування (*отже, таким чином, на сам кінець, викладене вище дозволяє..., підводячи підсумок тощо*).

Одним із лексичних засобів наукової мови є переліки: *по-перше, по-друге, по-третьє; спершу, потім, далі, нарешті; на першому етапі, на другому етапі* тощо. Якщо елементами переліку є незакінчені фрази, то вони починаються з маленьких літер, позначаються арабськими цифрами, маленькими літерами або маркерами і відокремлюються один від одного крапкою з комою. Коли перелік складається із закінчених фраз, то вони обов'язково пишуться з абзацними відступами, починаються з великих літер і відокремлюються одна від одної крапкою. Текст елементів переліку підпорядковується одній увідній фразі, яку не рекомендується переривати на прийменнику або сполучнику (*на, із, що, як* тощо).

Після переліку використовують умовні позначення: *та ін.* - та інше, *і т.д.* - і так далі, *і т.п.* - і тому подібне. У середині речення слова «та інші, і таке інше» не скорочуються, не рекомендується скорочувати слова «так званий, наприклад, формула, рівняння». У наукових текстах широко вживаються літерні аббревіатури (ЄС, МВС), символи та фізичні одиниці, прийняті в міжнародній системі одиниць СІ (ГОСТ 988677 - 61).

Скорочення слів треба здійснювати відповідно до чинного стандарту. Найуживаніші способи скорочення:

- а) залишається лише перша (початкова) літера слова (м. - місто, с. - сторінка, т. - том, к.к.д. - коефіцієнт корисної дії);
- б) залишається частина слова, закінчення і суфікс відкидається (рисунок - *рис.*, дивись - *див.*);
- в) при позначенні цифрами років і століть (*р.* - рік, *рр.* - роки, *ст.* - століття).

РОЗДІЛ ІV ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

4.1 Попереднє обговорення кваліфікаційної роботи

Кваліфікаційна робота не пізніше ніж за місяць до захисту з письмовим висновком перевірки тексту роботи з використанням антиплагіатної інтернет-системи UNICHECK на наявність запозичень із текстів, присутніх в базах університету, базах інших закладів вищої освіти та мережі Інтернет надається науковому керівникові, який після перевірки роботи підписує титульний аркуш і разом із своїм письмовим відгуком (додаток И) та з рекомендацією допуску кваліфікаційної роботи до захисту передає її на кафедру.

Процедурі антиплагіатної перевірки підлягають всі кваліфікаційні роботи та здійснюється не пізніше ніж за 10 днів до передзахисту. Порядок проведення перевірки тексту кваліфікаційної роботи з використанням антиплагіатної інтернет-системи на наявність запозичень визначається «Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату» Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського.

Подана кваліфікаційна робота рецензується науково-педагогічним працівником (доктором або кандидатом психологічних наук) іншого закладу вищої освіти (зовнішня рецензія). Зразок рецензії дано у додатку К.

У разі позитивного відгуку наукового керівника, наявності зовнішньої рецензії, письмового висновку про перевірку тексту кваліфікаційної роботи на наявність ознак академічного плагіату та за умови повного виконання здобувачем навчального плану, кваліфікаційна робота розглядається на засіданні кафедри (передзахист), яка приймає рішення про допущення (рекомендацію) чи недопущення кваліфікаційної роботи до захисту на засіданні екзаменаційної комісії.

Попереднє обговорення кваліфікаційної роботи здійснюється не пізніше ніж за два тижні до захисту на засіданні кафедри з урахуванням висновків

наукового керівника та рецензента, метою якого є здійснення автором аналізу пропозицій та зауважень, доопрацювання роботи для її захисту та отримання кафедрального допуску до захисту, оформленого протоколом засідання кафедри.

Учасники обговорення заздалегідь ознайомлюються зі змістом роботи, висновками і пропозиціями рецензента та наукового керівника, а також з найбільш спірними фрагментами роботи. На обговорення треба виносити лише принципові питання. Повідомлення здобувача, що передус обговоренню, повинно бути змістовним, послідовним, чітким і стислим.

Присутність автора на попередньому обговоренні є обов'язковою, але за поважних причин, за рішенням кафедри здобувачу може бути надано право провести попереднє обговорення з використанням засобів інтернет підтримки.

Після обговорення кваліфікаційної роботи, отримання консультацій, зауважень і порад автор роботи повинен провести необхідне доопрацювання.

За результатами обговорення кафедра приймає рішення про допущення чи недопущення кваліфікаційної роботи до захисту, про що здобувач інформується персонально.

У разі негативного висновку кафедри витяг з протоколу засідання кафедри надається директору інститута, який приймає рішення про недопущення здобувача до захисту кваліфікаційної роботи.

4.2 Рецензування та підготовка відгуку на кваліфікаційну роботу

Відгук наукового керівника - це письмовий виклад думки викладача, який здійснює безпосереднє керівництво підготовкою та написанням кваліфікаційної роботи, щодо актуальності, повноти, завершеності та практичної цінності роботи, а також самостійності та особистого внеску здобувача в розробленість порушених у роботі проблем.

Відгук наукового керівника відображає наступні моменти:

- актуальність теми та ступінь практичного значення результатів;

- ступінь самостійності здобувача у виконанні роботи;
- оригінальність вирішення проблеми;
- повноту та якість розробки теми;
- логічність, послідовність, аргументованість, грамотність викладення матеріалу;
- відповідність роботи встановленим вимогам.

Зразок написання відгуку на кваліфікаційну роботу надано у Додатку И.

Рецензія - довільний аналіз та критична оцінка кваліфікаційної роботи.

На кожну кваліфікаційну роботу надається одна зовнішня рецензія. Вона має містити заголовок роботи, коротке перерахування основних питань, позитивні і негативні враження, оцінку актуальності, практичної значущості. Рецензування кваліфікаційної роботи здійснюється до її обговорення на кафедрі. Рецензія на кваліфікаційну роботу повинна відображати такі самі аспекти як і відгук наукового керівника. Негативна рецензія не є підставою для недопущення кваліфікаційної роботи до захисту, але враховується при її оцінюванні. Зразок написання рецензії на кваліфікаційну роботу надано у Додатку К.

4.3 Подання кваліфікаційної роботи до захисту

До захисту допускаються кваліфікаційні роботи здобувачів, які виконали на належному рівні вимоги навчального плану, пройшли і захистили передбачені навчальним планом віди практики, подали у встановлений термін роботу і отримали позитивні відгук, письмовий висновок про перевірку тексту кваліфікаційної роботи з використанням антиплагіатної інтернет-системи UNICHECK на наявність запозичень, з рекомендацією допуску роботи до захисту, відгуком наукового керівника та зовнішній рецензію на неї. Кваліфікаційна робота подається у вигляді спеціально підготовленого рукопису у твердій палітурці в одному примірнику, із звітом антиплагіатної перевірки, зовнішньою рецензією та відгуком наукового керівника .

Перевірка кваліфікаційних робіт на наявність ознак академічного плагіату є обов'язковою, здійснюється не пізніше ніж за 10 днів до передзахисту. За результатами перевірки, система виявлення збігів/ідентичності готує звіт подібності. Роздрукований звіт подібності (із показником оригінальності) є обов'язковим документом щодо допуску здобувача вищої освіти до захисту роботи.

Таблиця 4.1

Показники ступеня оригінальності тексту

Ступінь оригінальності тексту, %		Значення
Кваліфікаційна робота на здобуття ОС «Бакалавр»	Кваліфікаційна робота на здобуття ОС «Магістр»	
65-100	75-100	Текст має високий ступінь оригінальності
55-64	65-74	Текст має середній ступінь оригінальності
35-54	45-64	Текст має низький ступінь оригінальності
1-34	1-44	Текст має недопустимо низький ступінь оригінальності

Якщо текст має високий ступінь оригінальності – текст вважається оригінальним, робота допускається до захисту.

Якщо текст має середній ступінь оригінальності – робота потребує уваги з боку керівника роботи та може бути повернута на доопрацювання та повторну антиплагіатну перевірку.

Якщо текст має низький ступінь оригінальності – робота потребує особливої уваги з боку керівника роботи, очевидно є потреба у доопрацюванні та повторної антиплагіатної перевірки.

Якщо текст має недопустимо низький ступінь оригінальності – робота повинна бути відхилена і може бути прийнята до повторного розгляду лише за умов докорінної переробки.

Термін подання кваліфікаційної роботи до екзаменаційної комісії - не пізніше ніж за десять днів до захисту. Для захисту кваліфікаційних робіт до комісії подаються:

- витяг з протоколу засідання кафедри, на якому розглядалося питання щодо допуску до захисту;
- відгук наукового керівника;
- зовнішня рецензія;
- письмовий висновок про перевірку тексту кваліфікаційної роботи з використанням антиплагиатної інтернет-системи UNICHECK на наявність запозичень із текстів, присутніх в базах університету, базах інших закладів вищої освіти та мережі Інтернет з рекомендацією допуску кваліфікаційної роботи до захисту.

4.4 Захист кваліфікаційної роботи

Захист кваліфікаційних робіт проводиться на відкритому засіданні екзаменаційної комісії. Порядок роботи комісії затверджується головою екзаменаційної комісії. Процедура захисту кваліфікаційних робіт є публічною, з присутністю всіх охочих.

На захист автор заздалегідь готує презентацію та виступ тривалістю до 10 хвилин у довільній формі, де має висвітлити наступні питання:

- обґрунтування актуальності теми дослідження;
- мету й завдання роботи;
- об'єкт і предмет дослідження;
- основні методи та методики дослідження;
- отримані результати і висновки;
- практичну цінність отриманих результатів роботи;
- перспективні напрями вивчення і розвитку обраної проблеми.

У виступі мають міститися також відповіді на основні зауваження наукового керівника і рецензентів. Для кращого сприймання присутніми

матеріалу бажано візуалізувати виступ власними таблицями, діаграмами, графіками, слайдами, мультимедіа тощо. Успішний виступ на захисті передбачає дотримання певних правил, зокрема:

- упевненість і вільне володіння змістом роботи;
- логічність, зрозумілість і доступність сприймання;
- помірна завантаженість виступу цифрами і фактами;
- конкретність і лаконічність відповідей на запитання та зауваження;
- дотримання регламенту.

Свій виступ здобувач починає із звернення до головуючого, членів комісії та присутніх. Наприклад: *«Шановний голова екзаменаційної комісії! Шановні члени комісії та присутні!»* Далі необхідно будувати свій виступ відповідно до підготовленої доповіді. Вільна форма викладу матеріалу не тільки демонструє знання проблеми здобувачем, а і допомагає утримувати увагу аудиторії. В процесі захисту рекомендується говорити в множині — *«ми провели дослідження»*, маючи на увазі себе і свого наукового керівника. Говорячи *«наше дослідження»* замість *«моє»* здобувач підкреслює, участь колективу кафедри.

Послідовність проведення процедури захисту кваліфікаційних робіт:

- представлення автора та його роботи головою (заступником голови) екзаменаційної комісії;
- виступ автора кваліфікаційної роботи;
- питання членів екзаменаційної комісії до автора;
- відповіді на запитання членів екзаменаційної комісії;
- оголошення відгуку наукового керівника та рецензії на кваліфікаційну роботу;
- відповіді автора на зауваження наукового керівника і рецензента;
- підведення підсумків захисту на закритому засіданні екзаменаційної комісії;
- публічне оголошення результатів захисту (здійснюється в день захисту після оформлення протоколу засідання екзаменаційної комісії).

Засідання комісії із захисту кваліфікаційних робіт оформляються протоколом. Оцінка за кваліфікаційну роботу (за національною шкалою і в шкалі ECTS) вноситься в екзаменаційну відомість, залікову книжку здобувача.

4.5 Оцінювання кваліфікаційної роботи

Кваліфікаційна робота як самостійне навчально-наукове дослідження має виявити рівень загальнонаукової та спеціальної підготовки здобувача, його здатність застосовувати отримані теоретичні знання і практичні навочки під час вирішення конкретних проблем психології, його схильність до аналізу та самостійного узагальнення матеріалу з теми дослідження.

Комісія за результатом захисту виставляє остаточну оцінку. При оцінюванні враховується:

- рівень опанування основними проблемами теми, володіння психологічними категоріями і термінологією;
- обґрунтування актуальності проблеми, формування мети та завдань дослідження;
- відображення у змісті основних проблемних моментів теми роботи;
- використання достатньої кількості теоретичних джерел, їх аналіз та коректність цитування;
- вибір і дієвість використаних методів і методик дослідження для вирішення поставлених завдань;
- коректність застосування методів математико-статистичної обробки результатів дослідження;
- практична значимість одержаних результатів;
- якість оформлення кваліфікаційної роботи та ілюстративного матеріалу до захисту;
- якість доповіді та вміння відстоювати та обґрунтовувати власні думки;

- ступінь самостійності автора в розробці проблеми;
- вміння робити відповідні висновки та узагальнення.

Бали за кваліфікаційну роботу обраховується як середньозважений бал усіх балів членів екзаменаційної комісії і визначається за 100-бальною шкалою («А», «В», «С», «D», «Е», «FX» «F»). Бал ставиться в заліковій книжці та у протоколі. Бал з кваліфікаційної роботи виставляється на закритому засіданні екзаменаційної комісії і оголошується її здобувачу і всім присутнім безпосередньо після захисту. Критерії оцінювання кваліфікаційної роботи представлено в додатку (див. додаток Л).

Рішення комісії за результатами захисту кваліфікаційної роботи є остаточним і оскарженню не підлягає.

Здобувачам, які отримали під час захисту оцінку «незадовільно», надається право повторно підготувати до захисту кваліфікаційну роботу за *новою темою протягом трьох років*. У випадку негативного висновку екзаменаційної комісії за результатами повторного захисту кваліфікаційної роботи її подальший розгляд не допускається.

За кваліфікаційними роботами зберігається статус авторського права. За достовірність усіх наведених у цих роботах даних відповідальність несе здобувач та його науковий керівник. Секретар комісії після закінчення роботи екзаменаційної комісії здає кваліфікаційні роботи до бібліотеки університету, де вони реєструються і зберігаються протягом п'яти років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бірта Г. О., Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень. [текст] : навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.
2. Мітіна С.В. Науково-дослідницька діяльність студентів: навчально-методичні рекомендації до написання курсових та кваліфікаційної роботи для студентів вищих навчальних закладів напрямку підготовки «Соціальна робота». Київ: Вид-во ТНУ, 2020. 72 с.
3. Тулайдан В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Ужгород: Вид-во: Ужгородський національний університет. 2017. 105 с.
4. Туриніна О. Л. Методологія та методи психологічного дослідження: навч.-метод. посіб. Київ: Вид. дім «Персонал». 2018. 206 с.
5. Положення про кваліфікаційну роботу для здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр», «Магістр» / [Укл.: Радомський І.П.]. Київ: ТНУ, 2018. 34 с. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://tnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/polozenna-pro-kvalifikaciinu-robotu-v-tnu-29012020.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Зразок оформлення титульної сторінки кваліфікаційної роботи

Міністерство освіти і науки України
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського
Навчально-науковий гуманітарний інститут

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ, СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА ПЕДАГОГІКИ

На правах
рукопису

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти

бакалавр (магістр)

ТЕМА РОБОТИ

Студент _____

Освітня програма _____

(спеціальність, спеціалізація) _____

Науковий керівник _____

(П.І.Б., науковий ступінь та вчене звання)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Місто – рік

Зразок написання анотації на кваліфікаційну роботу

АНОТАЦІЯ

Недбайло А. Ю. Особливості взаємовідносин з батьками як умова розвитку агресивності у підлітковому віці.

У роботі аналізується проблема взаємовідносин з батьками у підлітковому віці, виявляється взаємозв'язок між стилем стосунків з батьками та агресивністю підлітка. Під час написання роботи було визначено загальні теоретико-методологічні підстави для дослідження агресивної поведінки підлітків, підібрано комплекс методик, адекватних меті дослідження, продіагностовано та проаналізовано вплив сімейної ситуації на розвиток виникнення агресії у підлітків та визначено шляхи профілактики агресивної поведінки підлітків.

Ключові слова: гіперпротекція, потурання, фізична агресія, непряма агресія, вербальна агресія, агресивна поведінка.

SUMMARY

Nedbaylo A.Y. Features of the relationship with the mother as a condition for the development of aggression in adolescence.

In this paper analyzing problem of the relationship with the mother of a teenager, is the relationship between style relationship with his mother and adolescent aggressiveness. During writing works were certain general grounds for research of aggressive conduct of teenagers, neat complex of methods, adequate a research purpose, about it is diagnosed and analysed emerged domestic situation on development of origin of aggression in teenagers and certainly ways of prophylaxis of aggressive conduct of teenagers.

Keywords: giperprotektsiya, conniving, physical aggression, indirect aggression, verbal aggression, violent behavior.

Зразок написання змісту бакалаврської роботи

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ГЛАВА I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТРИВОЖНОСТІ НА ШКІЛЬНУ ДЕЗАДАПТАЦІЮ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	
1.1. Психологічна характеристика дітей молодшого шкільного віку.....	8
1.2. Форми прояву шкільної дезадаптації в молодшому шкільному віці.....	15
1.3. Тривожність як одна із причин шкільної дезадаптації.....	22
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I	27
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ТРИВОЖНОСТІ ТА ШКІЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	28
2.1. Обґрунтування методик, опис вибірки та етапи дослідження.....	28
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.....	32
2.3. Програма профілактики тривожності у дітей молодшого шкільного віку.....	43
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II.....	49
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ.....	57

Зразок написання змісту магістерської роботи

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ЕМПАТІЇ В ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА.....	11
1.1. Аналіз поняття та структура емпатії.....	11
1.2. Фактори, що впливають на розвиток емпатії	17
1.4. Роль емпатії в професійній діяльності психолога.....	24
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	30
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ЕМПАТІЇ У ПСИХОЛОГІВ	31
2.1. Обґрунтування методик і вибірки дослідження.....	31
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	40
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	51
РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ПСИХОЛОГІВ	52
2.1. Розробка програми розвитку емпатії психологів.....	52
2.2. Аналіз ефективності програми розвитку емпатії психологів.....	61
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	70
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	80

Додаток Г.

Орієнтовна тематика кваліфікаційних робіт

Додаток Г.1

Орієнтовна тематика бакалаврських робіт.

1. Вплив стилю керівництва на соціально-психологічний клімат в організації.
2. Вплив стилю виховання у сім'ї на особистісний розвиток дитини.
3. Роль сімейних факторів на прояв девіантної поведінки підлітків.
4. Соціально-психологічні чинники адиктивної поведінки особистості.
5. Взаємозв'язок тривожності та шкільної дезадаптації у дітей молодшого шкільного віку.
6. Розвиток здатності до антиципації у студентів-психологів під час навчання у ЗВО.
7. Індивідуально-психологічні детермінанти толерантності до невизначеності.
8. Психологічні чинники формування політичних свідомості студентів.
9. Гендерні особливості комунікативної компетентності у юнацькому віці.
10. Гендерні особливості ціннісних орієнтації сучасної молоді.
11. Психопрофілактика батьківсько-дитячих конфліктів.
12. Особливості професійної мотивації у студентів-психологів.
13. Вплив дитячо-батьківських відносин на рівень тривожності підлітків
14. Гендерні особливості саморегулювання поведінки в юнацькому віці
15. Психологічні чинники задоволеністю життям у середньому віці.
16. Схильність до ризику як фактор обирання стратегій поведінки особистості
17. Гендерні особливості поведінки в конфліктних ситуаціях студентів
18. Профілактика адиктивної поведінки сучасної молоді.
19. Психологічні закономірності генези щастя в юнацькому віці.
20. Психологічна готовність сучасної молоді до відповідального батьківства.

** Пропоновані теми уточнюються і узгоджуються з науковим керівником.*

Орієнтовна тематика магістерських робіт.

1. Психокорекція страхів у дітей дошкільного віку методом казкотерапії
2. Психокорекція емоційного вигорання працівників соціономічних професій
3. Психокорекція стресових станів у професійній діяльності військовослужбовців.
4. Психологічні умови формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності.
5. Соціально-психологічні чинники стресостійкості особистості в умовах невизначеності.
6. Індивідуально-психологічні детермінанти толерантності до невизначеності
7. Вплив Інтернет-залежності на формування самосвідомості юнаків.
8. Психологічні особливості соціального інтелекту студентів економічного і гуманітарного профілю
9. Музикотерапія як метод психокорекції рівня агресивності у осіб юнацького віку
10. Професійне самовизначення жінок з різними типами гендерної ідентифікації
11. Особливості мотиваційної сфери студентів з різними рівнями стресостійкості
13. Взаємозв'язок самооцінки та навчальної успішності студентів.
14. Особливості мотивації до навчання студентів гуманітарних та технічних спеціальностей.
15. Психологічні особливості розвитку емпатії майбутнього психолога
16. Особливості розвитку емоційного інтелекту у менеджерів
17. Корекція тривожності у молодших школярів методами арт-терапії.
18. Формування конфліктологічної компетентності у працівників соціономічних професій.

** Пропоновані теми уточнюються і узгоджуються з науковим керівником.*

Алгоритм вивчення літературних джерел

1. Автор (прізвище, ім'я, по батькові, спеціальність, популярність).
2. Назва (скорочене і повне). Яскравість, точність, проблематичність.
3. Джерело (коли, де і ким видано працю).
4. Основний зміст:
 - про що в основному пише автор? розділи, зміст, суть головної проблеми;
 - що саме він пише? способи доказу головної думки.
5. Факти, положення, дані, схеми, що підтверджують головну тезу, що підлягає запам'ятовуванню.
6. Критика:
 - *автором*: кого і за що критикує автор? Які підходи вважає спірними?
 - *автора*: що в міркуваннях автора переконливо, що викликає сумління?
7. Новизна фактів, оригінальність думок, можливість і необхідність їх використання на практиці.
8. Технологічні прийоми конспектування:
 - виписки цитат;
 - переказ своїми словами;
 - виділення ідей і теорій;
 - критичні зауваження;
 - уточнення;
 - перехід на більш просту і зрозумілу мову;
 - власні роз'яснення;
 - порівнювання позицій;
 - реконструкція тексту у вигляді створення таблиць, малюнків, схем;
 - опис зв'язків і відносин;
 - введення додаткової інформації.

ДОДАТОК Е.

Календарний план роботи над кваліфікаційною роботою

№	Етап виконання роботи	Дата	Виконання
1	Вибір теми		
2	Первинне ознайомлення з науковими джерелами		
3	Визначення можливостей дослідження теми		
4	Первинне ознайомлення з експериментальною базою		
5	Коригування та затвердження теми		
6	Розробка наукового апарату дослідження		
7	Розробка попереднього плану написання роботи		
8.	Узгодження структури та плану роботи з науковим керівником		
9.	Вивчення літератури, аналіз теоретичних підходів		
10.	Написання теоретичного розділу роботи		
11.	Обговорення розділу з науковим керівником		
12.	Розробка програми емпіричного дослідження		
13.	Обговорення програми та методів дослідження з науковим керівником		
14.	Проведення емпіричного дослідження		
15.	Обробка емпіричного матеріалу		
16.	Аналіз та узагальнення результатів емпіричного дослідження		
17.	Написання експериментального розділу		
18.	Написання практичних рекомендації, профіліктичної програми (бакалаврська робота)		
19.	Розробка та апробація психокорекційної програми (магістерська робота)		
20.	Оцінка ефективності психокорекційної програми (магістерська робота)		
21.	Написання висновків		
22.	Оформлення додатків		
23.	Складання списку використаних джерел		

№	Етап виконання роботи	Дата	Виконання
24.	Літературна правка всього тексту роботи		
25.	Подання чорнового варіанту роботи науковому керівникові		
26.	Усунення зауважень, доопрацювання роботи		
27.	Подання роботи на антиплагіатну перевірку		
28.	Передзахист		
29.	Чистове оформлення роботи		
30.	Подання роботи до захисту		
31.	Оформлення документів (відгуки, рецензії)		
32.	Підготовка виступу до захисту		
33.	Публічний захист роботи		

**ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
(згідно ДСТУ 8302:2015)**

Посилання на монографії, підручники:

1. Якщо один автор

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
2. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу. Київ: Центр навчальної літератури, 2017. 448 с.
3. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010. 649 с.
4. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2006. 382 с.

2. Якщо два або три автори

1. Гура О.І., Гура Т.Є. Психологія управління соціальною організацією: навч. посіб. 2-ге вид., доп. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 212 с.
2. Кузнецов М.А., Фоменко К.І., Кузнецов О.І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності: монографія. Харків: ХНПУ, 2015. 338 с.
3. Максименка С.Д., Зливков В.Л., Кузікова С.Б. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика: монографія. Суми: СумДПУ, 2015. 430 с.
4. Титаренко Т.М. Горностаї П.П. Психологія особистості: Словник-довідник. Київ: Рута, 2001. 320 с.

3. Якщо кількість авторів чотири та більше, то подавати належить лише три прізвища з наступним "та ін.", "et al."

1. Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. та ін. Юридична психологія. Альбом схем з коментарями. Київ: КНТ, 2008. 152 с.

2. Бікулов Д.Т, Чкан А.С., Олійник О.М. та ін. Менеджмент: навч. посіб. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 360 с.

3. Галуцько В., Курило В., Короєд С. та ін. Адміністративне право України: навчальний посібник. Херсон: Грінь Д. С., 2015. 272 с.

4. Автор(и) та редактор(и)/ упорядники

1. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія: навч. посіб. / за ред. М. П.Бутко. Київ: ЦУЛ, 2016. 232 с.

2. Діти вулиці: хто вони і як їм допомогти / [упоряд.: О.Главник, Н.Комарова]. Київ: Главник, 2006. 112с.

3. Система державних органів соціального захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених, батьківського піклування / [упоряд. О.М. Ноздріна]. Київ: Ін-т держави і права НАН України, 2006. Вип.33. 270 с. (Держава і право).

Посилання на багатомне видання:

1. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ: САМ, 2016. Т. 17. 712 с.

Частина періодичного видання (посилання на статті)

1. Баранцова Т. Соціокультурна реабілітація молоді та дітей інвалідів: соціальна робота з молоддю та дітьми із функціональними обмеженнями. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2004. № 1. С.65 - 72.

2. Бойко А. Соціальна робота з клієнтами із залежністю від психоактивних речовин: наркоманія. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2001. № 1. С.73 - 79.

3. Моргун О. Ресоціалізація жінок, котрі відбувають покарання в місцях позбавлення волі. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. №2. С.115-120.

4. Панасюк М. Специфіка соціальної роботи в місцях позбавлення волі. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. №2. С.44-63.

Частина продовжаного видання:

1. Кацера А.О. Структура та зміст „Я”-образу у бездоглядних підлітків. *Актуальні проблеми психології. зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України.* Київ, 2005. Вип.3. Т.VII. С.148-156.
2. Мітіна С.В. Психологічні чинники становлення особистості підлітків в умовах бездоглядності *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць Ун-т менедж. Освіти НАПН України.* Київ, 2012. Вип. 8 (21). С.256–262.
3. Удовенко Ю. М. Система служб соціально-психологічної підтримки дітей-жертв насильства (вітчизняний та зарубіжний досвід). *Актуальні проблеми психології. Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України.* Київ, 2006. Вип. 2. Т. VIII. С. 336–342.

Посилання на доповіді, тези доповідей:

1. Боровець А.М. Проблема безробіття в сучасній Україні та шляхи її вирішення. *Феномен системної кризи сьогодення в інтерпретаціях сучасної гуманістики.* Матеріали XV всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів м. Київ, 25 квітня, 2012р.). Київ, 2012. С. 45-46.
2. Мітіна С.В. Методика експрес-діагностики типів бездоглядності підлітків. *Проблеми девіантної поведінки: історія, теорія, практика.* Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 2-3 жовтня, 2015р.). Київ, 2015. С. 190-201.

Посилання на дисертації:

1. Захаріяш Л.П. Вплив образу підприємця на професійне самовизначення старшокласників. Дис. канд. психол. наук: 19.00.05. Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. Київ., 2014.180 с.

Посилання на автореферат дисертації:

1. Вакулеч Т.М. Психологічні чинники запобігання інтернет-залежності підлітків: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. Прикарп. нац. ун-т імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2006. 21 с.

Посилання на законодавчі та нормативні документи:

1. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2007 року. Київ: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2008. 191 с.
2. Державна тематична доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2008 року. Реалізація права дитина на виховання в сім'ї. Київ: Державний інститут розвитку сім'ї та молоді, 2009. 209 с.
3. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
4. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон за станом на 01.11.2016. Голос України від 15.01.2016. № 6.

Посилання на національний стандарт:

1. ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ. 2015.
2. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).

Посилання на електронний ресурс:

1. Галуцько В. Поняття права: багатогранність та інтеграційна однозначність // Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2012. № 2. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua> (дата звернення: 22.10.2022)
2. Directory of Open Access Books [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.doabooks.org>. (дата звернення: 10.03.2023).
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254. База даних Законодавство України / ВР України. [Електронний ресурс] Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%20) (дата звернення: 12.11.2023).

В І Д Г У К

**на кваліфікаційну роботу здобувача ступеня вищої освіти
спеціальності 053 «Психологія»
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського**

(прізвище, ім'я по-батькові)

на тему: _____

подану на здобуття ступеня вищої освіти
бакалавр (магістр)

Науковий керівник: _____
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б.)

Зміст відгуку на кваліфікаційну роботу:

- ступінь відповідності змісту роботи назві теми та спеціалізації;
- актуальність і самостійність дослідження;
- обізнаність у сучасних дослідженнях з даної проблематики, критичність аналізу публікацій, представлених в літературі та інших інформаційних джерелах;
- ступінь повноти й деталізації розкриття основних аспектів теми;
- наявність емпіричного матеріалу, зокрема зібраного самим автором роботи;
- перспективність запропонованих рекомендацій і висновків;
- дотримання чинних вимог (наявність передбачених кваліфікаційною роботою елементів, обсяг, оформлення);
- недоліки роботи;
- пропозиції щодо оцінки.

20 _ року

(підпис наукового керівника)

РЕЦЕНЗІЯ
на кваліфікаційну роботу здобувача ступеня вищої освіти
спеціальності 231 «Соціальна робота»
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського

(прізвище, ім'я та по-батькові)

на тему: _____

подану на здобуття ступеня вищої освіти **бакалавр**

Рецензент: _____
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б.)

Текст рецензії на кваліфікаційну роботу

20 _ року

(підпис рецензента)

Критерії оцінювання кваліфікаційних робіт

Критерії оцінювання:

5 (відмінно) - відповідає вимогам (все необхідне зроблено), істотних зауважень немає;

4 (добре) - відповідає вимогам, але є істотні зауваження і недоліки;

3 (задовільно) - відповідає вимогам не в повному обсязі;

2 (незадовільно) - не відповідає вимогам (необхідне незроблене).

Структурний елемент роботи	Оцінка	Бакалаврська робота	Магістерська робота
ВСТУП			
1. Обґрунтування актуальності теми	5 4 3 2	+	+
2. Визначення основних проблемних моментів; протиріччя		+	+
3. Формулювання мети, об'єкта, предмета, завдань дослідження	5 4 3 2	+	+
4. Наявність практичної і / або теоретичної значущості дослідження	5 4 3 2	+	+
5. Оригінальність теми, новизна	5 4 3 2	+	+
ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА			
6. Використання достатньої кількості теоретичних джерел, їх аналіз та цитування;	5 4 3 2	+	+
7. Логіка і системність викладу матеріалу	5 4 3 2	+	+
8. Рівень опанування основними проблемами теми, володіння психологічними категоріями і термінологією	5 4 3 2	+	+
9. Коректність використання понятійного апарату, грамотність тексту роботи	5 4 3 2	+	+
ПРАКТИЧЕСКА ЧАСТИНА			
10. Вибір і обґрунтування методів і методик дослідження	5 4 3 2	+	+

Структурний елемент роботи	Оцінка	Бакалаврська робота	Магістерська робота
11. Коректність застосування використовуваних методик	5 4 3 2	+	+
12. Організація дослідження, визначення бази та вибірки дослідження,	5 4 3 2	+	+
13. Проведення аналізу та інтерпретації результатів	5 4 3 2	+	+
14. Розробка та апробація психокорекційної програми	5 4 3 2		+
15. Оцінка достовірності результатів дослідження		+	+
15. Якість оформлення роботи та ілюстративного матеріалу	5 4 3 2	+	+
16. Практична значимість одержаних результатів, наявність рекомендації	5 4 3 2	+	+
ВИСНОВКИ			
17. Вміння робити відповідні висновки та узагальнення.		+	+
ЗАХИСТ РОБОТИ			
18. Логічність і аргументованість викладу матеріалу	5 4 3 2	+	+
19. Наявність і оформлення наочних матеріалів, презентації	5 4 3 2	+	+
20. Вміння вести дискусію	5 4 3 2	+	+
21. Володіння професійною мовою, коректне використання термінів і понять	5 4 3 2	+	+
22. Наявність друкованих праць і публічних виступів за матеріалами дослідження	5 4 3 2	+	+
Коефіцієнт роботи		0,95	0,91
Бал ECTS		100	100